

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна магістерська робота

на тему: «**УКРАЇНА В ПРОЦЕСАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**»

Виконала: студентка 2 курсу групи УКР-61
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Книш Каріна Ігорівна

(прізвище та ініціали)

Керівник: к. іст. н., доц. Онацький М.Ю.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к. екон. н., доц. Коваленко Р.С.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

Велієв Фаріз Тейюб огли

(прізвище та ініціали)

Харків – 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий (магістерський)

Напрямок підготовки _____

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри
світової політики, дипломатії
та туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.**

“ ____ ” _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)

Книш Каріни Ігорівни

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

Тема роботи «Україна в процесах євроінтеграції»

Керівник роботи Онацький Максим Юрійович, к. іст. н., доцент

Затверджені наказом по університету № 4001-5/3239 від 15.09.2025

Строк подання студентом роботи 25.11.2025 р.

Перелік питань, які потрібно розробити:

проаналізувати джерельну та наукову базу роботи; розглянути понятійно-категоріальний апарат дослідження; скласти соціально-економічний та політичний профіль України; проаналізувати становлення відносин України та ЄС у 1990-х – на початку 2000-х рр.; визначити основні тенденції розвитку взаємодії між Україною та ЄС у 2004-2014 рр.; дослідити специфіку євроінтеграційного курсу України в 2014-2025 рр.; окреслити ключові напрями інтеграції України до ЄС; проаналізувати особливості здійснення внутрішніх євроінтеграційних перетворень в Україні; оцінити роль України в майбутньому Європейського Союзу та перспективи її повноправного членства.

План роботи:

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Науково-теоретичні аспекти проблеми дослідження
2	Розділ 2. Особливості розвитку відносин України та Європейського Союзу в 1990-х – 2000-х рр.
3	Розділ 3. Проблеми та перспективи участі України в процесах європейської інтеграції

Дата видачі завдання 20.05.2025 р.

Студентка

підпис

К.І. Книш

ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

М.Ю. Онацький

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Книш К.І. Україна в процесах євроінтеграції.

Робота присвячена дослідженню особливостей процесу євроінтеграції України. Проаналізовано джерельну та наукову базу роботи. Розглянуто понятійно-категоріальний апарат дослідження. Складено соціально-економічний та політичний профіль України.

Розглянуто основні етапи становлення та розвитку відносин між Україною та ЄС. Досліджено особливості взаємодії України та Європейського Союзу в 1990-х – 2000-х рр. Проаналізовано вплив політичних, економічних і безпекових факторів на динаміку та ефективність інтеграційних процесів в Україні. Досліджено сучасний стан реалізації Україною Угоди про асоціацію з ЄС. З'ясовано актуальні виклики та перспективні напрями співпраці України з ЄС у контексті майбутнього вступу України до Європейського Союзу.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, особливості взаємодії, інтеграційні процеси, напрями співпраці.

ABSTRACT

Knysh K. I. Ukraine in the processes of European integration.

The work is devoted to the study of the peculiarities of the European integration process of Ukraine. The source and scientific basis of the work is analyzed. The conceptual and categorical apparatus of the study is considered. A socio-economic and political profile of Ukraine is compiled.

The main stages of the formation and development of relations between Ukraine and the EU are considered. The features of the interaction between Ukraine and the European Union in the 1990s and 2000s are studied. The influence of political, economic and security factors on the dynamics and effectiveness of integration processes in Ukraine is analyzed. The current state of Ukraine's implementation of the Association Agreement with the EU is studied. The current challenges and promising areas of cooperation between Ukraine and the EU in the context of Ukraine's future accession to the European Union are clarified.

Keywords: Ukraine, European Union, features of interaction, integration processes, areas of cooperation.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	5
1.1. Джерельна та наукова база роботи	5
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження	10
1.3. Соціально-економічний та політичний профіль України	16
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В 1990-х – 2000-х рр.	26
2.1. Становлення відносин України та ЄС в 1990-х – на початку 2000-х рр.	26
2.2. Основні тенденції розвитку взаємодії України та Євросоюзу в 2004 – 2014 рр.	33
2.3. Особливості євроінтеграційного курсу України в 2014 – 2025 рр.	41
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	51
3.1. Україна–ЄС: основні напрями інтеграції	51
3.2. Особливості здійснення євроінтеграційних перетворень в Україні	56
3.3. Роль України в майбутньому Європейського Союзу	60
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Після розпаду СРСР Україна постала перед необхідністю визначення власного місця у новій системі міжнародних відносин. Здобуття Україною незалежності в 1991 р. стало не лише політичним актом відновлення державності, а й відправною точкою для формування власної зовнішньополітичної стратегії, спрямованої на пошук стабільних партнерів і моделей розвитку, що гарантували б державі безпеку та економічне зростання. В цих умовах європейський напрям зовнішньої політики поступово набув статусу стратегічного пріоритету, оскільки Європейський Союз розглядався як простір демократії, верховенства права, соціального добробуту та високих стандартів життя. Саме тому євроінтеграція в другій половині 2010-х рр. стала ключовим вектором української політики, визначаючи її внутрішньополітичний і зовнішньоекономічний розвиток.

Європейський Союз, у свою чергу, сприймав Україну як важливого економічного та політичного партнера. Проте динаміка взаємодії між Україною та ЄС не була лінійною. Вона відображала політичні коливання, економічні кризи, зміну геополітичного середовища та внутрішніх пріоритетів. Від підписання Угоди про партнерство і співробітництво 1994 р. до отримання статусу кандидата на вступ до ЄС у 2022 р. Україна пройшла тривалий шлях трансформацій – від співробітництва в окремих сферах до глибокої політичної та економічної інтеграції.

В зв'язку з цим актуального значення набуває необхідність комплексного вивчення особливостей євроінтеграційної політики України, а також її ролі в процесах європейської інтеграції.

Об'єкт дослідження: євроінтеграційна політика України.

Предметом дослідження є основні етапи, форми та напрями євроінтеграційної політики України.

Метою роботи є комплексне дослідження етапів, тенденцій і закономірностей розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом у 1990-х – 2000-х рр.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**:

- проаналізувати науково-теоретичні аспекти процесу європейської інтеграції України;
- розкрити основні етапи становлення відносин між Україною та ЄС;
- оцінити вплив політичних, економічних і безпекових факторів на динаміку інтеграційних процесів;
- дослідити сучасний стан реалізації Україною Угоди про асоціацію з ЄС;
- визначити актуальні виклики та перспективні напрями співпраці України з Євросоюзом у контексті майбутнього вступу України до ЄС.

Методологічну основу роботи становлять системний, історико-порівняльний, аналітичний і статистичний методи, що дали змогу простежити еволюцію взаємин України та Європейського Союзу, визначити основні етапи та тенденції їх розвитку, оцінити динаміку імплементації Угоди про асоціацію та узагальнити кількісні показники економічного й політичного співробітництва. Використано також контент-аналіз офіційних документів ЄС, урядових звітів України, матеріалів аналітичних центрів та міжнародних організацій.

Наукова новизна роботи: наукова новизна полягає у системному узагальненні практичних аспектів євроінтеграції України в умовах війни та глобальних змін міжнародного середовища, а також у визначенні ролі України як чинника трансформації сучасного Європейського Союзу. В роботі вперше на основі комплексного аналізу статистичних та аналітичних даних 2014–2025 років показано, що Україна перестала бути лише об'єктом європейської політики сусідства і стала активним суб'єктом формування нової європейської архітектури безпеки.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, містить 75 сторінок тексту. Список використаних джерел включає 93 найменувань літератури.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Джерельна та наукова база роботи

Джерельна база нашого дослідження охоплює широке коло документів, перш за все – міжнародних угод. Огляд нормативно-правових актів і міжнародних договорів дає змогу оцінити не лише динаміку розвитку правових засад співпраці, а й ступінь глибини євроінтеграційного процесу, його послідовність і юридичну зобов'язаність.

Одним із основних документів, підписання якого символізувало започаткування відносин між Україною та ЄС, стала Угода про партнерство і співробітництво. Вона була підписана в 1994 р. та набула чинності в 1998 р. Цей документ передбачав формування офіційних інституційних механізмів двостороннього діалогу, зокрема створення Ради співробітництва, Комітету співробітництва, Парламентського комітету та підкомітетів за галузевими напрямками. Угода закріплювала зобов'язання Києва щодо приведення частини свого законодавства у відповідність до законодавства ЄС, однак не передбачала перспективи членства України в цій організації. Саме це обмеження виявилось пізніше критично важливим для подальших євроінтеграційних прагнень України [21].

Таким інструментом стала Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яку було підписано в два етапи: політична частина – 21 березня 2014 р., економічна – 27 червня 2014 р., а остаточно Угода набула чинності 1 вересня 2017 р. Цей документ містив чисельні положення щодо зобов'язань двох сторін. Він включає положення не лише про політичну асоціацію, а й про економічну інтеграцію, зокрема створення поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі (ЗВТ). Угода визначає необхідність адаптації законодавства України до законодавства ЄС у таких сферах, як конкуренція, державні закупівлі, енергетика, охорона довкілля, захист прав споживачів, технічне регулювання

тощо. При цьому сам механізм імплементації є двостороннім і передбачає моніторинг з боку Європейської комісії [20].

Особливо важливим елементом правового аналізу є також Національні програми імплементації Угоди про асоціацію, які ухвалюються щороку Кабінетом Міністрів України. Ці програми деталізують завдання, строки і передбачають створення відповідних органів. Такі документи не мають статусу міжнародного договору, але відіграють роль практичного інструмента реалізації правових зобов'язань, закріплених на міжнародному рівні. Варто також звернути увагу на Указ Президента України № 127/2013 «Про невідкладні заходи з євроінтеграції», в якому закріплювався євроінтеграційний курс як стратегічна мета України, підкріплюючи її не лише риторикою, а й конкретними політичними, правовими та адміністративними рішеннями [22].

До нормативної бази, що формує інституційне поле євроінтеграції, належать і численні закони України, зокрема Закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», в якому ще з 2010 р. було вперше офіційно закріплено стратегічний курс України на інтеграцію до ЄС. Після 2014 р. в низці законодавчих актів – від реформ правосуддя до змін у публічному управлінні – впроваджуються зміни з метою адаптації їх до відповідних норм законодавства ЄС. Важливо також, що стаття 11 Угоди про асоціацію передбачає розширення співпраці у сфері зовнішньої політики та безпеки. Таким чином, правові інструменти співпраці з ЄС вийшли далеко за межі економіки і почали охоплювати широке коло питань [7].

Окрім двосторонніх документів, важливою складовою є й правова база Європейського Союзу, включно з основоположними договорами – такими як Маастрихтський договір (1992 р.), Амстердамський договір (1997 р.), Ніщський договір (2001 р.), Лісабонський договір (2007 р.). Саме ці документи формують нормативно-правову основу функціонування ЄС, визначають межі його компетенцій, а також умови розширення Європейського Союзу та вимоги, які висуваються до країн-кандидатів на вступ до ЄС. Аналіз цих договорів є

ключовим для розуміння того, якими правовими актами керується ЄС у процесі прийняття нових країн та побудови спільних політик [13; 30; 92; 12].

Юридичний аналіз та вивчення нормативно-договірної бази, що регулює відносини між Україною та Європейським Союзом, надає дослідженню необхідної формальної опори, однак не менш важливим для розуміння євроінтеграційних процесів є звернення до емпіричних та аналітичних джерел. Саме ці джерела дозволяють зафіксувати реальний хід трансформаційних процесів, динаміку політичних рішень, соціально-економічні наслідки співпраці та ступінь відповідності задекларованих цілей фактичним результатам. Аналітична інформація, яка ґрунтується на фактах, статистиці, спостереженнях і конкретних кейсах, стає підґрунтям для верифікації теоретичних гіпотез, критичної оцінки ефективності здійснених реформ та виявлення структурних викликів, з якими стикається Україна на шляху до Європейського Союзу.

До ключових емпіричних джерел у межах нашого дослідження належать офіційні статистичні дані, зокрема звіти Центру Разумкова, які дозволяють простежити динаміку зовнішньоекономічної діяльності між Україною та ЄС, обсяги торгівлі, структуру експорту та імпорту, інвестиційну активність, стан ринку праці, галузеві зрушення в економіці після імплементації Угоди про асоціацію [62]. Важливим джерелом є Євростат – статистичне відомство Європейського Союзу, що надає комплексні порівняльні дані по країнах ЄС і державах-партнерах, серед яких Україна. Такі дані дають змогу порівнювати динаміку змін у макроекономічному середовищі, рівень соціального розвитку, прозорість інституцій, цифрову інтеграцію тощо, що є критично важливим для розуміння позиції України в загальноєвропейському контексті [93].

Важливими аналітичними джерелами виступають звіти Європейської Комісії, зокрема щорічні звіти про виконання Угоди про асоціацію, які містять детальний аналіз прогресу України в таких сферах, як енергетика, транспорт, охорона довкілля, конкуренція, державні закупівлі, боротьба з корупцією та судова реформа. Особливої уваги заслуговує Eastern Partnership Index, який формується організацією EED – European Endowment for Democracy у

партнерстві з мережею аналітичних центрів країн Східного партнерства. Цей індекс відображає глибину політичної інтеграції, правову сумісність, інституційну стійкість та економічне зближення з ЄС, даючи змогу побачити місце України в порівнянні з іншими державами регіон [24].

Крім того, слід відзначити соціологічні дослідження, які надають унікальну інформацію про суспільні настрої щодо європейського курсу. Такі дослідження проводяться, зокрема, Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, КМІС, Rating Group Ukraine, Центром соціальних і маркетингових досліджень «Соціс», а також європейськими партнерами. Вони дозволяють оцінити рівень підтримки євроінтеграції серед різних соціальних груп, регіональну специфіку очікувань від співпраці з ЄС, ставлення до реформ та довіру до європейських інституцій. Такі дані є особливо важливими в умовах воєнного часу, коли зростає роль мобілізаційних наративів і громадянської активності [50].

Окрему групу джерел становлять публікації міжнародних організацій, таких як Світовий банк [91], OECD [89], UNDP [90], які досліджують вплив євроінтеграційних змін на ринок праці, конкурентоспроможність економіки, інвестиційний клімат, ефективність управління публічними фінансами. У звітах цих організацій часто надаються рекомендації уряду України, які стають орієнтиром для формування політики та базою для подальшої оцінки результатів.

Слід зазначити, що обрана для дослідження тема знайшла широке висвітлення у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.

В українському академічному дискурсі тема взаємодії між Україною та Європейським Союзом уже тривалий час перебуває в центрі уваги політологів, міжнародників, економістів, юристів та соціологів. Одним із фундаментальних дослідників у цій сфері є Н. Шаповалова, яка у своїх працях аналізує механізми впливу ЄС на здійснення реформ в Україні, зокрема в сфері демократизації та боротьби з корупцією [80]. Вагомий внесок у вивчення євроінтеграційної політики України здійснив також Н. Васюк, який досліджує у своїх публікаціях

різні сценарії середньо- та довгострокового економічного розвитку України в контексті співпраці з ЄС [34]. В контексті політичної трансформації особливо варто згадати працю О. Шниркова, який у своїй монографії розглядає економічні наслідки євроінтеграційного курсу та взаємозв'язок між політичною волею еліт і результативністю реформ [81].

В межах зарубіжного академічного простору важливими для нашого дослідження стали праці таких вчених, як К. Пельчинська-Наленч (Польща), яка досліджувала європейську політику розширення на схід та порівняла моделі європейської інтеграції країн Східного партнерства. Авторка акцентує увагу на впливі політичних криз в Україні на темпи імплементації європейських норм [85]. Досить цінними є дослідження М. Емерсона (Бельгія), зокрема щодо змісту та механізмів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка, за його оцінкою, є унікальним форматом політичного та економічного зближення [25].

В роботах

Т. Кузіо (Велика Британія) аналізуються трансформаційні процеси в пострадянських країнах, де Україна постає як приклад складного та водночас перспективного партнера Європейського Союзу. Дослідник наголошує на важливості участі громадянського суспільства у впровадженні євроінтеграційного курсу [84].

Важливе місце в нашій роботі займають аналітичні звіти та моніторингові документи, які формуються як українськими, так і міжнародними дослідницькими центрами. З-поміж українських джерел особливо варто виділити аналітичні дослідження, здійснені експертами Центру Разумкова, Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Українського центру європейської політики, які на регулярній основі публікують огляди поточної політичної ситуації, прогресу у виконанні євроінтеграційних зобов'язань, ризиків гальмування реформ або інституційної нестабільності. Аналітичні документи цих інституцій часто містять оцінки експертів, результати соціологічних опитувань, рейтинги довіри до органів влади, а також індикатори ефективності конкретних реформ, що дозволяє комплексно оцінити

глибину впровадження європейських норм в Україні. Серед найбільш ґрунтовних праць слід назвати публікацію Ю. Якименко де мітиться аналіз політичних процесів, що відбувались в Україні в 1990-х – 2000-х рр. та їх вплив на євроінтеграційний курс держави в цей період [82].

Вищезазначені праці містять значний аналітичний матеріал, важливий для дослідження політики ЄС стосовно України, реформ у сфері верховенства права, управління, боротьби з корупцією.

Отже, сукупність емпіричних і аналітичних джерел створює базу для глибокого, багатовимірного дослідження євроінтеграційного процесу. Вони дозволяють поєднувати макропогляд на структурні трансформації з мікроперспективою впливу цих змін на розвиток конкретних секторів економіки, соціальних груп населення та регіонів.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

У сучасній науковій літературі поняття «європейська інтеграція» визначається як історично обумовлений і структурно складний процес поступового зближення європейських держав з метою створення економічного, політичного, правового й ціннісного простору, в межах якого забезпечується координація політик, стандартизація норм і спільне функціонування наднаціональних інституцій. Одним із найбільш усталених визначень виступає формулювання, запропоноване німецьким дослідником Е. Хаасом у межах теорії неофункціоналізму. На його думку, європейська інтеграція – це процес передання частини суверенітету на наднаціональний рівень, який поступово охоплює нові сфери політики через ефект «spillover» (ефект поширення), тобто логічного розширення інтеграційних процесів з однієї сфери на інші. Власне така логіка дозволила Європейському Союзу перетворитись з об'єднання в сфері вугілля й сталі (ЄОВС) на комплексний політичний і економічний союз [83].

Українські дослідники також пропонують різні підходи до тлумачення цього поняття. Так, О. Шнирков визначає європейську інтеграцію як «історично

зумовлений процес структурного зближення держав, що ґрунтується на спільних принципах демократичного розвитку, верховенства права, прав людини та соціальної ринкової економіки», при цьому підкреслюється значення правової гармонізації та політичної консолідації в розвитку процесу європейської інтеграції [81]. Н. Шаповалова у своїх працях наголошує на політичному вимірі Європейської інтеграції як інструменті трансформації національних систем управління, де адаптація до норм ЄС виступає не лише як зовнішнє зобов'язання, але і як внутрішній виклик і стимул модернізації. У цьому сенсі, європейська інтеграція постає не лише як зовнішньополітичний вектор, а як багаторівневий механізм зміни внутрішніх інституцій, управлінських практик, економічної моделі й правової культури [80].

У деяких сучасних дослідженнях європейська інтеграція розглядається не лише в міждержавному, а й у транснаціональному та навіть цивілізаційному аспектах. Вона тлумачиться як процес соціалізації держав і суспільств у межах спільної європейської ідентичності, заснованої на принципах демократії, плюралізму, толерантності, прав людини, інклюзивності та соціальної солідарності. Такий підхід, зокрема, представлений у роботах

Ф. Шиммельфенніга та інших дослідників інтеграційної політики ЄС. У їхньому трактуванні, європейська інтеграція – це не просто механізм поглиблення міждержавних зв'язків, а формування унікального наднаціонального утворення, що розмиває традиційні межі суверенітету, ієрархії та ідентичності [86].

Наукова складність поняття також полягає в його динамічності: з плином часу змінюються як цілі, так і форми європейської інтеграції. Якщо на початку європейський проект розглядався переважно як економічний союз (що передбачав створення спільного ринку, митного союзу, спільної аграрної політики), то нині інтеграція охоплює такі стратегічні сфери, як оборона, безпека, міграційна політика, енергетика, цифрова трансформація, екологічна стійкість. Це розширення предметного поля інтеграції свідчить про перехід від «інтеграції заради ринку» до «інтеграції заради спільного майбутнього». Цей

цивілізаційний вимір поняття особливо актуалізується в контексті повномасштабної війни в Україні, коли інтеграція до ЄС постає не лише як прагматичний інструмент модернізації, а як питання безпеки, геополітичного виживання і збереження європейських цінностей у регіоні Східної Європи.

З методологічного точки зору, в цьому дослідженні поняття «європейська інтеграція» вживається у широкому, міждисциплінарному значенні. Воно охоплює не тільки процеси юридичного, політичного та економічного зближення з Європейським Союзом, а й трансформацію соціальних, культурних, адміністративних, безпекових та інфраструктурних елементів держави відповідно до стандартів, практик і норм, що склалися в європейській спільноті.

В процесі формування сучасного наукового уявлення про європейську інтеграцію як багатогранне явище, що охоплює широкий спектр політичних, правових, економічних і соціокультурних трансформацій, неможливо обмежитися лише узагальненим терміном. Поглиблене аналітичне вивчення вимагає розмежування ключових суміжних понять, які безпосередньо супроводжують євроінтеграційний дискурс і водночас мають власну методологічну цінність. Категорії «асоціація», «адаптація» та «імплементація» не є тотожними або взаємозамінними, попри те, що часто вживаються в межах одного контексту. Їх чітке розмежування дозволяє уникнути термінологічної плутанини та забезпечити глибше розуміння логіки і механізмів взаємодії України з Європейським Союзом у рамках інтеграційного процесу [46].

Поняття «асоціація» в контексті європейської інтеграції насамперед означає формалізовану форму співпраці між ЄС та третьою державою, яка не є членом Союзу, але прагне до більш тісної взаємодії з Євросоюзом. Правовою основою цієї форми співпраці є Угода про асоціацію – міжнародно-правовий документ, що визначає стратегічні напрями політичного, економічного та правового зближення. У сучасному європейському праві асоціація не означає членства або гарантованої перспективи членства, проте вона фіксує високий рівень політичного діалогу, економічної взаємодії та гармонізації діючого

законодавства. Для України поняття «асоціація» набуло особливої ваги після підписання Угоди про асоціацію у 2014 р., яка стала рамковим документом в межах реалізації євроінтеграційного курсу. Цей статус передбачає не лише символічну підтримку європейського напрямку розвитку, а й накладає низку обов'язкових юридичних, інституційних та управлінських зобов'язань з боку України, які мають бути виконані в процесі поступового наближення до європейських стандартів [20].

Категорія «адаптація» стосується процесу узгодження національного законодавства, політик, процедур та адміністративних практик із нормами, принципами і стандартами, закріпленими у праві Європейського Союзу (*acquis communautaire*). Адаптація є передумовою імплементації, адже вона передбачає не просто механічне перенесення норм, а їх змістовне переосмислення з урахуванням національного контексту, інституційної спроможності, культурних і правових традицій. В Україні процес адаптації часто відбувається у вигляді секторальних реформ, наприклад, у сфері енергетики, транспорту, державних закупівель, цифрової трансформації, навколишнього середовища. Вона потребує не лише законодавчих змін, а й кадрового оновлення, підвищення адміністративної ефективності, впровадження нових технологій і процедур. Тому, адаптація є критично важливим етапом внутрішньої трансформації, без якого імплементація норм права ЄС залишається декларативною.

Поняття «імплементація» (від латинського «implementare» – виконувати, реалізовувати) передбачає фактичне впровадження та реалізацію укладеної Угоди. У правовому значенні імплементація – це не лише ухвалення нормативних актів, а й забезпечення їх виконання та застосування ефективних механізмів контролю. В контексті євроінтеграції України імплементація означає запровадження норм і стандартів ЄС, їх закріплення в національному законодавстві та забезпечення застосування на практиці. Прикладом імплементації є прийняття законів, що відповідають європейським директивам, створення регуляторних органів, які відповідають вимогам ЄС (наприклад,

НАЗК, АРМА, Вищої ради правосуддя), а також перевірка ефективності їх діяльності з боку Європейської Комісії [54].

Варто підкреслити, що ці три категорії – асоціація, адаптація та імплементація – формують своєрідну логічну і часову послідовність у межах євроінтеграційного процесу. Асоціація визначає стратегічні межі та договірні зобов'язання, адаптація забезпечує узгодження внутрішньої правової системи з *acquis communautaire* ЄС, а імплементація гарантує практичну реалізацію прийнятих рішень. Нерозуміння або змішування цих понять може призвести до хибних інтерпретацій євроінтеграційних процесів, переоцінки формального прогресу або недооцінки реального стану справ [54].

При вивченні процесів євроінтеграції України ці поняття виконують не лише описову, а й операційну функцію: вони допомагають розділити складні, багаторівневі процеси на аналітично керовані блоки, що дає змогу виявити як структурні закономірності, так і специфіку українського досвіду.

Передусім, концепт «європейська інтеграція» виконує роль системоутворюючого поняття, через яке можна пояснювати взаємозв'язки між різними явищами: від реформування адміністративного апарату до зміни зовнішньополітичних пріоритетів. У дослідницькому сенсі це поняття дозволяє застосовувати міждисциплінарний підхід – зокрема поєднувати політичну науку, правознавство, економіку, соціологію, міжнародні відносини. Методологічно важливо те, що європейська інтеграція розглядається не як фіксований стан або кінцева ціль, а як динамічний процес із численними етапами, трансформаціями та внутрішніми суперечностями. Така перспектива дозволяє не спрощувати процес як формальне «просування до ЄС», а натомість зосередитись на якісних змінах, які супроводжують цей процес [48].

Поняття «асоціація» має методологічну цінність як категорія, що позначає інституційно-правовий каркас інтеграційної взаємодії. У дослідженні це дозволяє відмежувати співпрацю в межах формалізованих міжнародних угод від менш структурованих форматів, таких як політичні декларації, заяви про наміри чи меморандуми. Асоціація, як предмет вивчення, відкриває можливості для

аналізу структури договірних зобов'язань, змісту політичного діалогу, глибини нормативної гармонізації, а також ефективності спільних інституцій (наприклад, асоціативних рад, комітетів, підкомітетів). У такий спосіб це поняття виступає своєрідним «фільтром» для відбору релевантних кейсів, даних і джерел, які підлягають аналізу.

Категорія «адаптація» відіграє важливу роль у методології дослідження внутрішніх трансформацій, пов'язаних із євроінтеграцією. Вона дозволяє зосередитись на механізмах узгодження внутрішньої нормативно-правової бази та адміністративної практики зі стандартами ЄС. Завдяки цьому поняттю можна виокремити окремий напрям дослідження – наприклад, аналіз ефективності секторальної адаптації у сферах екологічної політики, ринку праці, освіти, судової системи. Висвітлення процесу адаптації, як концепту, також відкриває можливість дослідити причини гальмування інтеграційного процесу, інституційної інерції, політичного впливу та соціальних бар'єрів, що суттєво збагачує пояснювальний потенціал дослідження.

Що стосується «імплементатії», то вона виступає як методологічний індикатор результативності. Це поняття дозволяє верифікувати, наскільки ті чи інші заявлені євроінтеграційні зобов'язання справді реалізуються на практиці. У дослідницькому плані імплементатія – це точка перетину між правовими зобов'язаннями та фактичними політичними рішеннями, між нормами та поведінкою інституцій. Методологічна цінність цього поняття також полягає в тому, що воно вимагає звернення до емпіричних показників: статистики, моніторингів, незалежних оцінок, аудиту виконання реформ. Імплементатія – це тест на дієвість, і саме завдяки їй можна оцінити реальну глибину інтеграції, відмежувавши формальне зближення від субстантивного [54].

Крім того, важливою методологічною особливістю є взаємозв'язок між зазначеними поняттями. Їх інтегроване використання у дослідженні дозволяє збудувати цілісну логіку аналізу: від визначення рамкової мети (європейська інтеграція), через юридичну основу (асоціація), механізми трансформації (адаптація) до кінцевої реалізації (імплементатія). Така структура є не лише

логічно обґрунтованою, але й відповідає реальній хронології та системності змін, що спостерігаються в українському досвіді.

Отже, понятійно-категоріальний апарат, у якому чітко окреслені межі й функції кожного з основних термінів, виконує не лише описову функцію, а слугує інструментом дослідницького конструювання. Методологічне значення цих понять полягає в тому, що вони дозволяють не просто описати явище, а й зрозуміти його внутрішню логіку, динаміку, слабкі місця та потенційні сценарії розвитку. Саме тому уважне й обґрунтоване використання кожного з них є ключовою умовою аналітичної точності, наукової глибини та практичної релевантності даного дослідження.

1.3. Соціально-економічний та політичний профіль України

Географічне і геополітичне положення України. Україна має великий ресурсний, природний і виробничий потенціал. Україна є однією з найбільших за площею країн Європи – її територія займає 603,7 тис. км², що становить близько 5,7% від загальної площі Європи. За чисельністю населення Україна посідає п'яте місце на континенті після Німеччини, Франції, Великої Британії та Італії. Територія України розташована приблизно на тих самих широтах, що й Франція, північні регіони США та південні регіони Канади, тому природні умови нашої держави мають певну схожість з цими країнами. Україна багата на корисні копалини, які розташовані компактно та в районах, зручних для освоєння .

Рельєф країни переважно рівнинний, клімат помірно континентальний з відносно теплими температурами. Родючі чорноземні ґрунти забезпечують високий сільськогосподарський потенціал. Гори – Карпати та Кримські – невисокі та не створюють суттєвих перешкод для економічних зв'язків. Багато річок судноплавні, що сприяє розвитку транспорту та економіки [38].

Україна завжди мала стратегічно важливе значення завдяки своєму вигідному географічному розташуванню, помірному клімату та багатим природним ресурсам, зокрема родючим чорноземом та родовищами корисних

копалин. Ці фактори робили українські землі привабливими, що історично впливало на боротьбу за політичну незалежність та територіальну цілісність.

Сучасна Україна розташована на Балто-Чорноморській осі, виступаючи своєрідним «мостом» між Західною Європою та, зрештою, євразійського простору. Це визначає її високий транзитний потенціал: через територію держави проходять важливі транспортні коридори, на Чорному та Азовському морях функціонують морські порти, а деякі річки є судноплавними, що сприяє розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та інтеграції в міжнародні ринки [38].

Географічне положення України забезпечує не лише економічні, а й політичні та безпекові переваги. Держава є буферною зоною між євроатлантичним (НАТО) та євразійським (ОДКБ на чолі з Росією) блоками, що робить її важливим гравцем у регіональній та глобальній безпеці. У поєднанні з визначеним зовнішньополітичним курсом на інтеграцію до ЄС та НАТО це відкриває можливості для зміцнення міжнародного статусу та партнерства із західними країнами.

Поєднання вигідного географічного розташування, ресурсного потенціалу та науково-технічних можливостей дозволяє Україні займати важливе місце в світовій політиці та економіці та виступати важливим регіональним гравцем та потенційним транзитним та економічним вузлом Євразії [38].

Політична система та особливості політичного розвитку країни.
Українська політична система постала на уламках радянської адміністративно-командної моделі, яка не передбачала ані політичного плюралізму, ані ефективного розподілу влади. Після проголошення незалежності у 1991 р. розпочався формальний процес інституціонального будівництва, але вже на цьому етапі почали проявлятися суперечності між задекларованими демократичними цінностями та фактичною практикою.

Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 р., передбачала президентсько-парламентську форму правління в країні зі змішаною системою поділу влад. Президент отримав значні повноваження в галузі виконавчої влади, які включали призначення прем'єр-міністра, керівників силових відомств, право

застосовувати вето щодо законів, які ухвалював парламент, вплив на кадрову політику. Такий сильний центр прийняття рішень водночас створював ризики персоналізації влади та зміщення балансу гілок влади на користь виконавчої вертикалі [11].

Формування політичних партій у 1990-х рр. мало переважно електорально-тактичний, а не ідеологічний характер. Більшість політичних об'єднань виникали як проєкти під конкретні вибори або політичних лідерів, що унеможливило формування стабільної партійної системи з чіткими програмними засадами. Внаслідок цього український парламент, Верховна Рада, тривалий час залишався фрагментованим і конфліктогенним з високим рівнем персоналізованих, кулуарних домовленостей. Це стало причиною слабкої ефективності законодавчої діяльності, а також постійних змін коаліцій, урядів і політичних курсів [11].

Одним із перших кризових моментів української політичної системи стала конституційна реформа 2004 р., яка обмежила повноваження президента і посилила роль парламенту – рішення, що було наслідком суспільного тиску під час Помаранчевої революції. Ця реформа, однак, виявилася нетривалою, і в подальші роки відбувались зворотні зміни, зокрема її було скасовано в 2010 р. Конституційним Судом за часів президенства В. Януковича та повторно поновлено в 2014 р. після Революції Гідності.

Важливою рисою української політичної системи є нестабільність інституційного ландшафту: зміни до Конституції, закону про вибори, статусу органів місцевого самоврядування, форми правління відбувались під впливом не системного політичного консенсусу, а ситуативних інтересів політичних еліт. Внутрішньоелітна конкуренція, яка за умов стабільної демократії могла б бути продуктивною, в українських реаліях часто призводила до неефективності системи державного управління, затягування реформ і зловживань владою. Крім того, суттєвим фактором залишався олігархічний вплив на політичні процеси: фінансування партій, контроль над ЗМІ, лобіювання у парламенті, маніпуляції виборчими кампаніями. Це створювало хибну конкуренцію між політичними

силами, за якою приховувались спільні бізнес-інтереси, що знижувало рівень довіри громадян до політичної системи загалом.

Водночас не можна не відзначити важливу роль громадянського суспільства, яке з кожною політичною кризою ставало дедалі активнішим гравцем у боротьбі за справедливість, прозорість і правову державу. Масові акції протесту – Помаранчева революція 2004 р., Революція Гідності 2013–2014 рр. – стали не лише моментами політичного перелому, а й свідченням того, що українське суспільство є джерелом легітимності державної влади [37].

Ці події посилили запит на зміну формату політики, де персоналії більше не могли бути єдиними рушіями змін, а на перший план виходили ціннісні орієнтири: демократія, верховенство права, європейський вибір, захист прав людини. Саме внаслідок суспільного тиску були прийняті ключові антикорупційні закони, створені нові органи влади (НАБУ, НАЗК, САБ, ВАКС), проведено реформу місцевого самоврядування, в країні відбулась децентралізація, було запроваджено систему електронного декларування тощо [37].

Після початку повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 року українська політична система постала перед новими викликами, які вимагали її мобілізації, консолідації та функціональної стійкості. Незважаючи на воєнний стан, політичні інституції продовжили функціонування, що засвідчило високий рівень адаптивності та стійкості системи. При цьому у воєнних умовах відбувається подальша трансформація політичної моделі: посилення ролі виконавчої гілки влади, оперативно ухвалюються рішення тощо.

Економічні процеси в Україні. Пострадянський період в історії України позначився глибокими економічними трансформаціями, що супроводжувались як прогресивними зрушеннями, так і кризовими явищами. Аналіз структури економіки України у цей період дозволяє краще зрозуміти особливості її адаптації до ринкових умов, визначити головні інституційні обмеження й точки зростання, а також оцінити ступінь готовності до інтеграції у внутрішній ринок Європейського Союзу.

На момент проголошення незалежності у 1991 р. Україна успадкувала від СРСР індустріально орієнтовану, надмірно централізовану економіку, з високим рівнем енергозалежності, обмеженим споживчим сектором та орієнтацією на військово-промисловий комплекс. Частка промисловості у ВВП сягала понад 45%, із домінуванням важкої індустрії – металургії, машинобудування, хімії, енергетики. Сільське господарство, попри свою традиційну вагу, функціонувало переважно у формі колгоспно-радгоспної системи, що не відповідала принципам ринкової економіки. Усе це створювало глибоку диспропорцію між виробничою структурою та споживчим попитом, а також між рівнем технологічного розвитку й ефективністю використання ресурсів [2].

Період 1990-х рр. став етапом болісного переходу до ринку. Внаслідок гіперінфляції, масової деіндустріалізації, припинення роботи та закриття багатьох підприємств, руйнування горизонтальних і вертикальних економічних зв'язків між колишніми радянськими республіками, українська економіка зазнала кризи. За офіційними оцінками, обсяг ВВП у 1991–1999 рр. скоротився майже на 60%, рівень безробіття сягнув критичної позначки, а реальні доходи населення різко скоротились. Приватизаційна кампанія, що проводилась за відсутності чіткої регуляторної бази, призвела до формування олігархічного капіталу, який отримав контроль над ключовими секторами економіки – енергетикою, металургією, банківською сферою [2].

На початку 2000-х рр. відбулось часткове відновлення економічного зростання, що тривало до світової фінансової кризи 2008–2009 рр. У цей період з'явилися ознаки макроекономічної стабільності: зросли валютні резерви, ВВП демонстрував помірне зростання, розвивались окремі сектори, зокрема харчова промисловість, сільське господарство, ІТ-сфера. Водночас структурна перебудова економіки залишалася неповною. Промисловість залишалася орієнтованою переважно на експорт сировини – насамперед чорних металів, добрив, руди, що робило економіку надзвичайно вразливою до коливань світових цін. Крім того, енергетична залежність від імпорту російського газу

зберігалась як у газовій, так і в ядерній сфері, що суттєво обмежувало економічний суверенітет України.

Аграрний сектор, натомість, поступово перетворювався на одну з ключових галузей, зокрема після скасування колгоспної системи й утвердження приватної форми господарювання. З початку 2010-х рр. сільське господарство стабільно демонструвало позитивну динаміку, а Україна почала входити до п'ятірки найбільших світових експортерів зернових культур .

Після 2014 р., в умовах втрати частини територій, збройного конфлікту на сході та глибокої економічної кризи, структура економіки зазнала нових трансформацій. Було прискорено процес енергетичної диверсифікації, розпочато реформу системи управління в державних підприємствах, активізовано співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями, зокрема МВФ, Світовим банком, ЄБРР. Одним із ключових досягнень стало підписання та імплементація Угоди про асоціацію з ЄС, зокрема створення Зони вільної торгівлі (ЗВТ), що відкрило нові ринки для українських товарів. У структурному вимірі відбулось посилення частки експорту до країн ЄС, тоді як частка експорту до країн СНД, суттєво зменшувалась. У цей період також набирали ваги такі сектори, як ІТ, транспортні послуги, деревообробна та легка промисловість, що свідчить про початок процесу диверсифікації економіки [10].

Після 2022 р. українська економіка зіштовхнулася з безпрецедентними викликами: масштабні руйнування інфраструктури, втрата підприємств, порушення логістичних ланцюгів, падіння ВВП на понад 30%, зниження обсягів інвестицій. Водночас адаптивність економічної системи проявилась у швидкій релокації бізнесу, активізації внутрішнього виробництва, цифровізації публічних послуг, посиленні участі міжнародних донорів у підтримці макроекономічної стабільності. Структура економіки поступово зміщується у бік секторів, орієнтованих на високу додану вартість, експорт до ЄС, внутрішній ринок, що відповідає логіці інтеграції у європейський економічний простір [4].

В цілому, структура економіки України в пострадянський період пройшла складний шлях від планово-індустріальної до змішаної ринкової системи з домінуванням сировинно-експортного укладу та елементами інноваційності. Її нинішній стан усе ще позначений низкою викликів – від енергетичної нестабільності до інституційної неефективності. Однак водночас спостерігаються і позитивні зміни: зростання частки малого та середнього бізнесу, розвиток ІТ-сектору, інтеграція в європейські ланцюги постачання.

Таблиця 1.3

Основні макроекономічні показники України (станом на 2024 р.)

Показник	Значення
Реальний темп зростання ВВП (р/р)	~ + 3,2%
Номінальний ВВП (USD, ринковий курс / оцінка)	~ 190,43 млрд USD
ВВП на душу населення	~ 5 711 USD/особа
Інфляція	~ 6,5%
Рівень безробіття (як частка економічно активного населення)	~ 14,2%
Експорт товарів	~ 38.9 млрд USD
Імпорт товарів	~ 69.3 млрд USD
Валовий державний борг (у % від ВВП)	~ 89,8%

Складено автором за матеріалами: [27; 29].

Трансформація економічної структури України впродовж пострадянського періоду, з її численними викликами та поступовими зрушеннями в бік запровадження ринкової економіки, не лише відображала внутрішні зусилля держави щодо модернізації, а й визначала параметри її взаємодії із зовнішнім світом. Якраз економічна перебудова, нарівні з політичними змінами, ставала фоном для формування зовнішньополітичної стратегії, а подекуди – її ключовим стимулом.

Особливості зовнішньої політики України. Зовнішньополітичний вектор України завжди був тісно пов'язаний із динамікою внутрішньополітичних процесів: зміна владних еліт, протестні рухи, кризи довіри до інституцій, економічні падіння чи відновлення – усе це безпосередньо впливало на напрям,

глибину й ритм інтеграційних процесів. У цьому контексті європейський вибір, який на формально-декларативному рівні було зафіксовано ще на початку 1990-х рр., із часом перетворився на політичну вісь, навколо якої вибудовувалась зовнішньополітична ідентичність України, з усіма її суперечностями, етапами перегляду і, зрештою, остаточною стратегічною незворотністю після 2014 р. [52].

На початку незалежності зовнішня політика України вирізнялась багатовекторністю – прагненням розвивати відносини з країнами пострадянського простору, та, водночас, вибудовувати співпрацю із західними структурами: ЄС, НАТО, ОБСЄ, Радою Європи. Такий підхід відображав як відсутність стратегічного консенсусу всередині політичної еліти, так і спробу маневрувати між геополітичними центрами впливу в умовах слабкості інституцій та невизначеності щодо довгострокових національних пріоритетів.

Важливу роль у цей період відігравала необхідність збереження енергетичної безпеки, врегулювання питань ядерного роззброєння та побудови дипломатичних зв'язків, що зумовлювало зовнішню стриманість і консерватизм у євроінтеграційних заявах. Проте вже з середини 1990-х рр. розпочинається процес формалізації відносин із Європейським Союзом, який у 1994 р. був закріплений підписанням Угоди про партнерство і співробітництво (УПС), що стала першим вагомим кроком у інституціоналізації європейського напрямку української зовнішньої політики [21].

Початок 2000-х рр. ознаменувався активізацією політичного дискурсу навколо європейської інтеграції, зокрема після Помаранчевої революції 2004 р., яка актуалізувала питання європейських цінностей як основи національної ідентичності. У цей період відбувається спроба змінити акценти зовнішньої політики на користь західного вектору, що проявлялось у започаткуванні переговорів щодо підписання Плану дій Україна–ЄС, формуванні міждержавних комітетів і технічної співпраці. Водночас ця політика наштовхувалась на інституційну інерцію всередині країни, політичні коливання та суперечності між виконавчою і законодавчою гілками влади, що часто

нівелювали ініціативи або робили їх формальними. На тлі цих обставин відносини з ЄС тривалий час залишались обмеженими економічною співпрацею без реального політичного зближення, а багатовекторність продовжувала домінувати як зовнішньополітична парадигма.

Принципово новий етап розпочався з 2010-х рр., коли, з одного боку, зростає внутрішній тиск на владу з боку громадянського суспільства із вимогою чіткого зовнішньополітичного курсу, а з іншого – Європейський Союз розширює свою взаємодію з пострадянськими країнами в межах «Східного партнерства».

Важливою віхою став початок переговорів щодо укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка мала на меті не лише економічне зближення, а й політичне, нормативне та інституційне узгодження. Однак відмова президента В. Януковича від підписання угоди в листопаді 2013 р., попри завершення переговорного процесу, стала каталізатором Революції Гідності. Саме цей момент ознаменував остаточний розрив із багатовекторністю як доктриною і визначив євроінтеграцію як безальтернативний курс держави. У подальшому підписання Угоди про асоціацію (в 2014 р.), її імплементація, поступова адаптація до *acquis communautaire* стали не лише зовнішньополітичним, а й внутрішньополітичним імперативом.

Події 2014 р., теж, спричинили радикальні зміни в геополітичному середовищі, зокрема, через анексію Криму та початок збройного конфлікту на сході України. Відтоді зовнішньополітична стратегія України була вже чітко зорієнтована на євроатлантичну інтеграцію, що засвідчено як у нормативно-правових документах (наприклад, у 2019 р. були внесені зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу країни на вступ до ЄС і НАТО), так і в дипломатичній практиці – активізації двосторонніх відносин з окремими державами ЄС, участі в європейських програмах, виконанні критеріїв для майбутнього членства [6].

Після початку повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року Україна подала офіційну заявку на членство в Європейському Союзі

(28 лютого 2022 р.), а вже в червні того ж року отримала статус країни-кандидата. Поступово європейський вектор із декларативної мети перетворився на реальний політичний курс, що підтримується як на рівні державних інституцій, так і на рівні суспільної свідомості.

Загалом, зовнішньополітичний курс України у своїй сучасній конфігурації постає як результат взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників: геополітичних загроз, суспільного запиту на модернізацію, впливу громадянського суспільства, політичної консолідації навколо європейських цінностей та ідеї європейської інтеграції. Його зміст більше не зводиться до дипломатичних жестів чи формальних угод – це питання виживання державності, формування нової безпекової архітектури, переосмислення ідентичності. У цьому сенсі євроінтеграційний курс вже не є лише однією зі складових зовнішньої політики – він перетворився на фундаментальну основу зовнішньої та внутрішньої політики України в XXI ст.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В 1990-х – 2000-х рр.

2.1. Становлення відносин України та ЄС в 1990-х – на початку 2000-х рр.

Після проголошення незалежності в 1991 р. Україна опинилась перед вибором подальшого зовнішньополітичного курсу, що зумовило потребу в пошуку нових стратегічних партнерів і міжнародного визнання. В цей період на державному рівні почали утверджуватись ідеї про необхідність активізації євроатлантичного вектору зовнішньої політики як альтернативи співпраці з країнами пострадянського простору, де спостерігались політична нестабільність та економічна криза.

Першими політичними кроками на шляху до співпраці з Європейським Союзом стали звернення України до інституцій ЄС з намірами встановлення офіційних контактів, що відбулось у 1991 р., коли Україна налагодила дипломатичні зв'язки з Європейським Співтовариством. Важливим кроком стала заява Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. про основні напрями зовнішньої політики, в якій уперше на офіційному рівні було задекларовано стратегічну мету – членство України в Європейському Союзі. Цей документ заклав підвалини для подальших політичних ініціатив, спрямованих на поступове наближення України до стандартів ЄС [16].

У першій половині 1990-х рр. розвиток відносин між Україною та Європейським Союзом був обумовлений низкою глибоких політичних, економічних, геополітичних і соціокультурних чинників. Цей період був важливим для визначення загального вектору зовнішньої політики української держави. Відносини з Європейським Союзом розвивались на тлі масштабних політичних та економічних трансформацій в Україні, а також змін у самому ЄС після завершення «холодної війни». Всі ці обставини формували складну, багатокомпонентну основу, яка впливала як на темпи, так і на глибину взаємодії між Україною та європейськими інституціями.

Розпад Радянського Союзу в 1991 р. створив новий геополітичний ландшафт у Східній Європі. Утворення незалежної України викликало значний інтерес у західних країн. Європейський Союз був зацікавлений у налагодженні зв'язків із новими державами регіону, зокрема, з Україною, яка мала стратегічне географічне положення, потужний економічний потенціал і велику чисельність населення (близько 52 мільйони на той момент). У цьому контексті ЄС розглядав Україну як можливого майбутнього партнера з питань безпеки, енергетики та торгівлі.

Після проголошення незалежності однією з ключових цілей України стало міжнародне визнання її як суверенної держави, здатної самостійно формувати зовнішню політику. Встановлення дипломатичних відносин із Європейськими співтовариствами в грудні 1991 р. стало важливим актом практичного визнання Української держави. Для офіційного Києва зв'язки з ЄС стали важливим визнанням легітимації на міжнародній арені. Активізація відносин з Європейським Союзом дозволяла Україні представити себе як частину європейської спільноти [50].

У 1990–1994 рр. Україна переживала глибоку економічну кризу. Різке падіння ВВП (на понад 50%), гіперінфляція (у 1993 р. вона сягала понад 10 000%), масове безробіття, дефіцит бюджету, криза в промисловості та аграрному секторі – все це створювало надзвичайно складні умови для внутрішнього розвитку. Водночас, саме економічні виклики спонукали Україну до пошуку підтримки міжнародних фінансових інституцій і партнерів, включно з Європейським Союзом та активніше співпрацювати з ними. У цей період ЄС став джерелом важливої технічної допомоги, фінансових грантів та експертної підтримки. Наприклад, у межах програми TACIS, яка почала діяти з 1991 р., Україна отримувала консультативну допомогу з питань переходу до ринкової економіки, реформування державного управління, енергетичної політики та екологічного захисту [70].

Внутрішньополітична ситуація в Україні на початку 1990-х рр. відрізнялась значною динамічністю, сильним протистоянням між

проєвропейськими силами та тими, хто виступав за збереження тісних зв'язків з СНД. Поступово в українському політикумі укріплюється ідея поєднання «багатовекторності», з розвитком відносин з Європейським Союзом. Ключовим документом у цьому контексті стала Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р., в якій офіційно було задекларовано стратегічну мету – інтеграцію України до ЄС [16]. Це стало першим законодавчим актом, який прямо орієнтував зовнішню політику на європейський напрям, створивши підґрунтя для укладання майбутньої Угоди про партнерство і співробітництво.

Хоча Україна активно шукала зближення з Європейським Союзом, сам ЄС у першій половині 1990-х рр. ще не мав чітко окресленої стратегії щодо східноєвропейських держав. Увага Брюсселя була зосереджена переважно на співпрацю з країнами Центрально-Східно Європи (Польщею, Чехією, Угорщиною). Натомість, Україна розглядалась переважно як частина пострадянського простору без чітких перспектив інтеграції. Це частково гальмувало процес розвитку глибших відносин, оскільки взаємодія була обмежена переважно технічною допомогою, а не політичними гарантіями або економічною підтримкою.

Україна ще з радянських часів залишалась ключовим транзитером енергоносіїв до Європи. У 1990-х рр. понад 80% російського газу до ЄС транспортувалось саме через українську газотранспортну систему. Це створювало обопільний інтерес – ЄС прагнув стабільності у постачанні енергоресурсів, а Україна – зміцнити свою роль як стратегічного партнера. Проте саме цей чинник водночас був і джерелом складнощів: напруженість у відносинах з РФ щодо оплати газу, боргових зобов'язань та цінової політики періодично виливалась у політичні кризи, які негативно впливали на сприйняття України як стабільного партнера.

Ще одним важливим чинником розвитку відносин з ЄС було усвідомлення частини українського суспільства своєї європейської ідентичності. У цей період з'являється нове покоління політичних, інтелектуальних та громадських лідерів, які сприймали європейську інтеграцію

не лише як економічну вигоду, а й як частину процесу відновлення української державності, заснованої на цінностях свободи, демократії та прав людини. Водночас слід зазначити, що суспільна підтримка євроінтеграції в цей період була нерівномірною за регіонами. Ідея ЄС ще не стала загальнонаціональним консенсусом, що також впливало на обережність української влади в публічних ініціативах.

Водночас, Європейський Союз, також, виявляв зацікавленість у розбудові відносин з Україною, яка мала значний потенціал. Продовженням політичного діалогу став початок формування договірно-правової бази співпраці з Європейським Союзом. Після встановлення офіційних дипломатичних відносин, українське керівництво розпочало переговори щодо укладення всеосяжного договору, який би регламентував ключові напрями взаємодії з ЄС. Ці процеси проходили на тлі політичної та економічної трансформації в Україні, коли країна намагалась вийти з кризового стану початку 1990-х рр., водночас демонструючи свою готовність здійснити вибір на користь європейської моделі розвитку.

У результаті тривалих переговорів 14 червня 1994 р. у Люксембурзі між Україною та Європейськими Співтовариствами була підписана Угода про партнерство і співробітництво (УПС). Цей документ став першою масштабною офіційною угодою між Україною і Європейським Союзом, що охоплював майже всі сфери двосторонньої взаємодії – від політичної до культурно-гуманітарної. Підписання угоди мало не лише формально-юридичне, а й символічне значення, оскільки вона закріплювала політичне визнання України з боку ЄС та прагнення України до більш тісної співпраці [21].

Угода про партнерство і співробітництво визначала механізми політичного діалогу, які передбачали регулярні зустрічі на різних рівнях (між главами держав, урядів, міністрів закордонних справ), а також створення спільного Комітету співробітництва. Окрему увагу Угода приділяла економічній взаємодії. Передбачалась реалізація заходів, спрямованих на сприяння розвитку двосторонньої торгівлі, зниження технічних бар'єрів та узгодження

українського законодавства із законодавством Європейського Союзу. Угода також визначала пріоритети в сфері охорони навколишнього середовища, науково-технічного співробітництва, боротьби з організованою злочинністю, нелегальною міграцією та корупцією.

Варто підкреслити, що хоча УПС не передбачала перспективи членства України в ЄС, вона заклала основу для майбутніх кроків інтеграційного характеру. Термін дії документу становив десять років, після чого він мав автоматично продовжуватись щороку, якщо жодна зі сторін не ініціювала його перегляду.

Слід зазначити, що Угода набула чинності лише в 1998 р., що було пов'язано з тривалими процедурами ратифікації документа всіма країнами Європейського Союзу. Той факт, що процедура ратифікації тривала протягом чотирьох років свідчить про обережність Євросоюзу щодо розширення співпраці з країнами пострадянського простору. Водночас, основні положення угоди почали поступово впроваджуватись ще до моменту її офіційного вступу в дію.

З моменту набуття чинності УПС стала базовим документом, який регламентував відносини між Україною та ЄС аж до підписання Угоди про асоціацію в 2014 р. Вона не лише унормувувала політичну співпрацю, але й стимулювала низку внутрішніх реформ в Україні, пов'язаних із приведенням законодавства та інституційних практик у відповідність до європейських стандартів. Укладання Угоди про партнерство та співробітництво дозволило Україні долучитись до участі у фінансових і технічних програмах підтримки з боку ЄС, таких як TACIS, які передбачали можливість реалізації спільних проєктів у соціальній, економічній та адміністративній сферах [21].

Отже, Угода про партнерство і співробітництво 1994 р. відіграла надзвичайно важливу роль у формуванні інституційного формату відносин між Україною та ЄС. Вона визначила форми, цілі та інструменти двосторонньої взаємодії, а також підтвердила зацікавленість обох сторін у стратегічному партнерстві. Незважаючи на відсутність прямих зобов'язань щодо членства,

саме УПС заклала фундамент для поступової інтеграції України до європейського політичного, економічного та правового простору.

Попри важливість та стратегічний характер Угоди про партнерство і співробітництво 1994 р., ефективність її реалізації значною мірою залежала від внутрішньополітичної та соціально-економічної ситуації в самій Україні. Формальна декларація євроінтеграційного вектору не гарантувала швидких і глибоких змін у державному управлінні, правовій системі та економічних процесах. В другій половині 1990-х рр. українська держава зіштовхнулася з низкою проблем, які не лише гальмували реформи, а й безпосередньо впливали на характер її зовнішньої політики, зокрема, й відносини з Європейським Союзом [76].

Перш за все, йдеться про політичну нестабільність, характерну для цього періоду. Часті зміни урядів, конфлікти між гілками влади, нечіткий розподіл повноважень між президентом і парламентом, відсутність серед провідних політичних партій єдності у поглядах на подальші відносини України з ЄС перешкоджали формуванню послідовної зовнішньої стратегії держави. У практичному вимірі це означало, що хоча на рівні декларацій євроінтеграція формально залишалась пріоритетом, фактично зовнішня політика часто зазнавала коливань залежно від особистих позицій керівництва держави або ситуативних політичних союзів. В зв'язку з цим періоди активізації євроінтеграційного курсу змінювались посиленням так званої «багатовекторності», що породжувало суперечливі сигнали для європейських партнерів [72].

У другій половині 1990-х рр. між Україною та Європейським Союзом було укладено низку важливих угод, які заклали підґрунтя для подальшого розвитку двосторонніх відносин. Найважливішою з них була Угода про партнерство та співробітництво (УПС), підписана 14 червня 1994 р. в Люксембурзі та набула чинності 1 березня 1998 р. Вона охоплювала політичне, економічне, торговельне та культурно-гуманітарне співробітництво та визначала стратегічні напрями розвитку взаємодії між Україною та ЄС.

Окрім УПС, у цей період було укладено низку спеціалізованих угод:

- Угоду про науково-технічне співробітництво (1996 р.), спрямовану на розвиток спільних наукових досліджень, обмін досвідом та технологіями.
- Рамкову угоду з торгівлі та митних питань (1997 р.), яка встановлювала основні принципи торгівлі, спрощувала митні процедури та сприяла лібералізації торговельних відносин.
- Угоду про співробітництво у сфері культури та освіти (1998 р.), що передбачала організацію обмінів студентами та викладачами, розробку спільних культурних програм та проєктів.

У цей період було здійснено кроки, спрямовані на створення зони вільної торгівлі, яка стала важливою складовою майбутньої Угоди про асоціацію. Хоча формально Україна демонструвала європейський вектор розвитку, практична реалізація цих угод часто ускладнювалась внутрішньополітичною нестабільністю та економічними проблемами, що обмежувало швидкість інтеграційних процесів.

Не менш значущим фактором була економічна ситуація в Україні. Упродовж 1990-х рр. Україна пережила глибоку трансформаційну кризу, спричинену переходом від планової до ринкової економіки. Закриття багатьох підприємств, гіперінфляція, падіння обсягів виробництва, зростання безробіття і зубожіння населення свідчили про вкрай нестабільну соціально-економічну ситуацію в Україні. У цих умовах зусилля уряду були спрямовані на підтримання елементарної економічної життєздатності держави, а не на здійснення комплексних реформ, що вимагались для реальної інтеграції країни до ЄС. Як наслідок, виконання зобов'язань у межах Угоди про партнерство та співробітництво було непослідовним і часто залишалось декларативними [77].

Обмежували можливості ефективної інтеграції України до європейського правового та адміністративного простору також і такі фактори, як: дефіцит фахових кадрів, корупція в органах влади, неререформованість судової системи, слабкий контроль за виконанням ухвалених законів. Більше того, відсутність єдиного центру координації євроінтеграційної політики і недостатній рівень

міжвідомчої взаємодії призводили до розпорошеності зусиль та дублювання функцій між різними інституціями, відповідальними за реалізацію положень Угоди про партнерство та співробітництво [77].

Суспільні настрої також відігравали важливу роль. У 1990-х рр. українське суспільство не було одностайним щодо геополітичного вибору. Відсутність чіткого розуміння переваг євроінтеграції, низький рівень обізнаності про сам Європейський Союз, а також тривалий вплив радянської ідеологічної спадщини створювали основу для коливань громадської думки, що ускладнювало процеси суспільної консолідації навколо європейського курсу.

Загалом, внутрішня ситуація в Україні у 1990-х – на початку 2000-х рр. мала безпосередній вплив на реалізацію зовнішньополітичної стратегії країни. Незважаючи на задеклароване прагнення до інтеграції з Європейським Союзом, політична фрагментованість, економічна слабкість, недосконалість державних інституцій і обмежували здатність України реалізовувати євроінтеграційний курс у повному обсязі. Проте, саме в цих умовах закладались основи того зовнішньополітичного курсу, який згодом став головним стратегічним пріоритетом української держави.

2.2. Основні тенденції розвитку взаємодії України та Євросоюзу в 2004 – 2014 рр.

На початку 2000-х рр. Європейський Союз переглянув свої підходи до зовнішньої політики в контексті розширення на схід. Зі вступом до ЄС у 2004 р. десяти нових держав, з яких вісім були постсоціалістичними, територіально Євросоюз безпосередньо наблизився до кордонів України. Це вимагало від Брюсселя створення нових механізмів регулювання відносин з сусідніми країнами, які не були кандидатами на вступ до Європейського Союзу, але мали важливе стратегічне значення. Як наслідок, у 2004 р. була запроваджена Європейська політика сусідства (ЄПС), яка охоплювала країни Південного Кавказу, Близького Сходу та Східної Європи, включно з Україною [36].

На тлі активізації інтеграційних процесів у самому Європейському Союзі, ключову роль у формуванні подальшої динаміки відносин між Україною та ЄС у середині 2000-х рр. відігравали внутрішні політичні події в самій Україні – насамперед Помаранчева революція 2004 р. Ця подія стала переломним моментом у новітній історії України, зокрема, в сфері зовнішньої політики, оскільки докорінно змінила характер її євроінтеграційного курсу та зміцнила політичний діалог з Брюсселем.

Помаранчева революція, що відбулась восени 2004 р. як відповідь на фальсифікації під час президентських виборів, продемонструвала безпрецедентну мобілізацію українського суспільства на захист демократичних цінностей, чесних виборів та прав людини. Ці події отримали значну підтримку з боку країн Європейського Союзу, які бачили в протестах ознаку європейського вибору українського народу та його прагнення до інтеграції в демократичний простір. Рішення Верховного Суду України про переголосування другого туру та перемога В. Ющенка стали символом перемоги демократичних сил і відновлення легітимності державної влади [37].

Із стратегічної точки зору, Помаранчева революція змінила сприйняття України в очах Європейського Союзу. Якщо раніше Україна розглядалась як нестабільна пострадянська держава то після 2004 р. зростає розуміння, що Україна має потужний громадянський потенціал для демократичних трансформацій. Європейські лідери почали сприймати Україну як важливого політичного партнера, здатного проводити реформи, орієнтовані на європейські стандарти. У результаті ЄС почав надавати Україні більш структуровану підтримку, акцентуючи увагу не лише на технічній допомозі, як раніше, а й на необхідності інституційного розвитку, забезпеченні верховенстві права, боротьбі з корупцією, свободі ЗМІ та політичній відповідальності [37].

Крім того, Помаранчева революція активізувала внутрішній політичний дискурс в Україні щодо членства в Європейському Союзі. Нове політичне керівництво на чолі з В. Ющенком зробило курс на європейську інтеграцію не просто елементом зовнішньої політики, а стратегічним пріоритетом державного

розвитку. На початку 2005 р. Президент В. Ющенко під час офіційних зустрічей із представниками ЄС неодноразово заявляв про намір України набути статусу країни-кандидата на вступ до Євросоюзу. Хоча такі заяви не були підтримані Брюсселем у формі чітких політичних гарантій, вони стали підґрунтям для зміцнення інституційного діалогу та запуску нових форматів співпраці [37].

На тлі цих змін Європейський Союз, попри збереження обережності у питаннях членства України, був змушений відреагувати на внутрішні трансформації в Києві. Одним із таких кроків стало поглиблення взаємодії в межах новоствореної Європейської політики сусідства (ЄПС). Якщо до Помаранчевої революції Україна розглядалась у межах загального східного вектору ЄС без індивідуального політичного підходу, то після 2004 р. вона отримала окремий, детально структурований План дій, який став дорожньою картою двосторонніх реформ. Це свідчило про зміну якості співпраці: ЄС почав працювати з Україною на основі взаємних зобов'язань, чітких критеріїв оцінювання та конкретних цілей [36].

Таким чином, Помаранчева революція 2004 р. відіграла ключову роль у переосмисленні відносин України з Європейським Союзом, стала каталізатором зміни зовнішньополітичного курсу, активізувала євроінтеграційні прагнення української еліти та стимулювала Брюссель до адаптації своїх політик щодо Києва. Ці події створили передумови для переходу від декларативного партнерства до більш прагматичної та структурованої співпраці, що знайшло своє відображення в Європейській політиці сусідства та прийнятті Плану дій Україна–ЄС у 2005 р.

Для України включення до ЄПС мало подвійне значення. З одного боку, це було підтвердженням готовності ЄС до більш глибокої співпраці, з іншого – демонстрацією небажання Брюсселя на той момент надавати Україні гарантії повноправного членства. Саме в межах ЄПС 21 лютого 2005 р. було схвалено План дій Україна–ЄС – документу, який на середньострокову перспективу (три роки з можливістю пролонгації) визначав пріоритети двосторонньої взаємодії. Документ визначав 10 ключових напрямів співробітництва, серед яких:

зміцнення демократичних інститутів, забезпечення верховенства права, здійснення економічних реформ, розвиток торговельних зв'язків, співпрацю в сфері юстиції та безпеки, енергетики, транспорту, охорони довкілля, науки, освіти та культури.

Особливістю Плану дій було те, що він не мав юридично зобов'язуючого характеру, проте його виконання було ключовим показником готовності України до поглибленої інтеграції. Згідно з оцінками, станом на 2008 р. Україна виконала близько 60% передбачених заходів. Однак виконання часто носило суто декларативний характер або ж супроводжувалось спробами імітації реформ. Внутрішньополітична ситуація в Україні в цей період була нестабільною: після Помаранчевої революції 2004 р. в країні постійного відбувалось протистояння між президентом і парламентською більшістю, а також між президентом та урядом, що ускладнювало реалізацію узгодженого зовнішньополітичного курсу.

Ще одним виміром взаємодії між Україною та Європейським Союзом у межах Плану дій стала лібералізація візового режиму. Даний процес отримав імпульс саме після 2005 р. У 2008 р. почав діяти спрощений візовий режим, а вже в 2010-х рр. розпочався процес виконання Плану дій з візової лібералізації, що стало важливим кроком до отримання країною безвізового режиму.

В підсумку, Європейська політика сусідства та План дій Україна–ЄС 2005 р. стали інструментами інтенсифікації двосторонньої взаємодії. Попри внутрішньополітичні труднощі, низьку виконавчу дисципліну та періодичні затримки у виконанні зобов'язань, саме в цей період було здійснено ряд конкретних кроків, які заклали підґрунтя для укладення Угоди про асоціацію та поглиблення політичного та економічного діалогу. Україна поступово почала розглядатися ЄС не лише як об'єкт зовнішньої політики, а як суб'єкт зі значним потенціалом [15]

Розширення меж співпраці в межах Європейської політики сусідства та реалізація положень Плану дій Україна–ЄС сприяли посиленню як політичного діалогу, так і економічної взаємодії між Україною та Європейським Союзом.

Починаючи з 2005 р. спостерігалась поступова інституціоналізація відносин: кількість зустрічей на найвищому рівні зросла, активізувалась робота спільних комітетів, а також було запущено низку нових форматів двосторонньої співпраці, що свідчило про перехід від формальної взаємодії до змістовного партнерства [15].

У політичному вимірі важливою віхою стало проведення щорічних самітів Україна–ЄС, які, починаючи з 2005 р., почали набувати регулярного характеру. Зокрема, упродовж 2005–2013 рр. було проведено 15 таких самітів, на яких обговорювались як стратегічні напрями співпраці, так і конкретні питання впровадження реформ в Україні. У 2007 р. відбулась знакова подія – старт переговорів щодо підписання нової посиленої угоди, яка мала замінити Угоду про партнерство і співробітництво. Цей процес заклав підвалини для початку підготовки Угоди про асоціацію, зокрема її важливої складової – поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ). У 2008 р. під час Паризького саміту ЄС було зазначено, що нова угода матиме характер асоціації – це було офіційним визнанням з боку Євросоюзу готовності розглядати Україну як партнера в перспективі більш глибокої інтеграції [10].

У цей період значно зросли економічні показники співпраці. Якщо в 2005 р. товарообіг між Україною та ЄС становив близько 22,5 млрд дол., то вже у 2012 р. ця цифра зросла до 43,3 млрд дол., що означало майже подвоєння обсягів взаємної торгівлі. Частка Європейського Союзу у загальному експорті України зросла з 27,9% у 2005 р. до 33,9% у 2013 р., що свідчило про стабільну тенденцію переорієнтації українського експорту на європейські ринки. У структурі експорту переважали продукція металургії, сільськогосподарські товари, хімічна продукція, а також машини та обладнання. З боку ЄС в Україну постачались переважно промислові товари, автомобілі, обладнання, продукція харчової та хімічної промисловості [53].

Інвестиційна співпраця також демонструвала позитивну динаміку. Протягом 2005–2013 рр. країни ЄС залишались головними інвесторами в економіку України. За даними Державної служби статистики України, частка

прямих іноземних інвестицій з ЄС у загальному обсязі ПІІ в Україну зросла з 31,3% у 2005 р. до понад 41% у 2013 р. Найбільші обсяги капіталу надходили з Нідерландів, Кіпру, Німеччини, Австрії та Франції. Ці інвестиції були спрямовані переважно у фінансовий сектор, торгівлю, промисловість, а також сферу нерухомості. Наприклад, банки з європейським капіталом, такі як «Райффайзен Банк Аваль» чи «УкрСиббанк» (підконтрольний BNP Paribas), посіли провідні позиції на фінансовому ринку України [53].

Позитивні зрушення спостерігались і в енергетичній галузі. Після газових криз 2006 і 2009 рр. політичний діалог із ЄС щодо енергетичної безпеки значно активізувався. У 2009 р. було підписано Спільну декларацію про модернізацію української газотранспортної системи, яка передбачала технічне оновлення ГТС з урахуванням європейських стандартів. У рамках цієї ініціативи Україна отримувала не лише фінансову, а й експертну підтримку для реформування енергетичного сектору, зокрема – створення прозорого ринку газу. Крім того, в 2011 р. Україна офіційно приєдналась до Енергетичного співтовариства, взявши на себе зобов'язання щодо впровадження норм третього енергетичного пакету ЄС, що відкривало шлях до інтеграції до європейського енергетичного простору [18].

У галузі юстиції, правоохоронній та безпековій сферах також посилювалась координація між Україною та Європейським Союзом. Зокрема, реалізовувались спільні програми щодо реформування правоохоронної системи, протидії нелегальній міграції, забезпечення захисту персональних даних та боротьби з відмиванням коштів. У 2010 р. почалось впровадження Плану дій з візової лібералізації, що передбачав здійснення Україною ряду реформ – від запровадження біометричних паспортів до зміцнення інституційної спроможності державних органів. Цей процес мав не лише практичне значення, але й був чинником активізації політичного діалогу, оскільки його реалізація вимагала постійного моніторингу з боку ЄС і регулярної звітності з боку України [1].

Поступове вичерпання потенціалу Угоди про партнерство і співробітництво 1994 р., зростаюча взаємозалежність сторін, а також посилення ролі України в регіональній безпековій та енергетичній архітектурі Європи створили умови для початку переговорів щодо укладання всеохоплюючого інтеграційного документа – Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Офіційно переговори щодо підписання Угоди про асоціацію стартували 5 березня 2007 р. в Брюсселі. У ході тривалих перемовин, які охопили 21 раунд та тривали понад шість років, сторони опрацьовували положення, що стосувались майже всіх сфер співробітництва: політичної та економічної інтеграції, судової реформи, енергетичної безпеки, охорони довкілля, дотримання прав людини, свободи ЗМІ, технічних стандартів. Центральним елементом нової угоди мала стати Поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка передбачала значне зниження тарифних бар'єрів, усунення технічних перешкод у торгівлі та адаптацію українською стороною економічних норм відповідно до *acquis communautaire* – законодавства ЄС [10].

Аналітичні оцінки потенційного впливу Угоди про асоціацію були переважно позитивними. Згідно розрахунків Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, у разі повного запровадження ПВЗВТ експорт України до ЄС міг зрости на 15–20% у середньостроковій перспективі. Крім того, прогнозувався приріст ВВП на 4–6% за рахунок модернізації виробництва, зростання конкуренції, покращення бізнес-клімату та надходження інвестицій. На макроекономічному рівні реалізація угоди передбачала довгострокове зростання економіки завдяки розширенню доступу до великого європейського ринку, технологічного оновлення підприємств та доступу до фінансової і технічної допомоги з боку ЄС.

Формальне парафування Угоди про асоціацію відбулось у два етапи: 30 березня 2012 р. було парафровано політичну частину документа, а 19 липня 2012 р. – його економічну складову, включно з ПВЗВТ. Проте, попри досягнуті домовленості, процес підписання Угоди вийшов за межі технічної площини та набув політичного контексту. Спершу планувалось підписати Угоду під час

Вільнюського саміту Східного партнерства в листопаді 2013 р. Але за кілька днів до саміту уряд України несподівано оголосив про зупинення процесу підготовки до підписання, пояснюючи це «національними економічними інтересами». Це рішення викликало гостру реакцію суспільства, яка переросла у масові протести, відомі як Євромайдан, що стали переломним моментом у новітній історії України [10].

Під тиском громадськості, міжнародної спільноти та після зміни політичної влади внаслідок Революції Гідності, 21 березня 2014 р. нове керівництво держави підписало політичну частину Угоди про асоціацію, що стало чітким сигналом незворотності євроінтеграційного курсу. Економічну частину Угоди, яка включала створення ПВЗВТ, було підписано 27 червня 2014 р. Варто зазначити, що ЄС одразу після цього розпочав тимчасове застосування окремих положень Угоди, зокрема у сфері торгівлі, ще до її повної ратифікації.

Ратифікація Угоди всіма державами-членами ЄС та Україною тривала до вересня 2017 р., після чого вона повністю набула чинності. Відтоді документ став базовою правовою основою розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом, замінивши застарілу Угоду про партнерство і співробітництво. Він містив не лише положення про економічну інтеграцію, але й вимоги щодо внутрішніх реформ: реформи судової системи, державного управління, протидії корупції, захисту прав людини, охорони навколишнього середовища [21].

Отже, процес підготовки та підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС став не суто технічною процедурою укладання міжнародного договору, а був багаторічним політико-економічним та суспільним процесом, що визначив подальший вектор розвитку української держави. Цей документ став символом остаточного геополітичного вибору України та її прагнення бути частиною європейського простору не лише формально, а й за сутністю – шляхом адаптації законодавства, відповідності європейським нормам та стандартам, створення нових та реформування діючих інституцій.

2.3. Особливості євроінтеграційного курсу України в 2014 – 2025 рр.

Після Євромайдану та підписання в 2014 р. Угоди про асоціацію у відносинах між Україною та Європейським Союзом розпочався новий, найбільш відповідальний і, водночас, найбільш складний етап інтеграції – практична імплементація положень Угоди. Якщо попередні роки були періодом політичного діалогу та укладання домовленостей, то з 2014 р. Україна фактично взяла курс на системну адаптацію внутрішньої правової, економічної, адміністративної та технічної системи до стандартів ЄС. Цей процес став однією з найбільш масштабних трансформацій в історії незалежної України.

Першим кроком стало застосування положень Угоди про асоціацію, яке розпочалось 1 листопада 2014 р. для політичної частини, а з 1 січня 2016 р. – для економічної. Важливим елементом цього процесу стала адаптація українського законодавства до *acquis communautaire* – права Європейського Союзу.

З інституційної точки зору імплементація Угоди про асоціацію активізувала запуск значної кількості структурних реформ в Україні, зокрема, в сфері державного управління, юстиції, боротьби з корупцією, децентралізації, енергетики, оборони. Посилилась і координаційно-інституційна діяльність в межах реалізації Угоди. Так, у 2016 р. розпочав свою діяльність Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, а з 2017 р. відбувається щорічне складання Національного плану дій з виконання Угоди про асоціацію, який включає сотні конкретних заходів у різних галузях, та дозволяє впроваджувати системний моніторинг ефективності імплементації європейських норм [17].

Втілення положень економічної частини Угоди про асоціацію сприяло неухильному зростанню обсягів торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Якщо в 2012 р. частка країн Європейського Союзу в загальному товарообігу України становила 33,9%, то вже в 2015 р. цей показник збільшився

до 39,1%, і в подальшому продовжував зростати. Станом на 2022 р. він становив 63,4%, що стало абсолютним рекордом у сучасній українській зовнішній торгівлі. Таким чином, Євромайдан означав не лише політичний поворот, а й запустив масштабний процес гео економічної переорієнтації української торгівлі.

Важливим результатом реалізації економічної частини Угоди про асоціацію стало створення Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та Європейським Союзом. Це дало змогу поступово інтегрувати українську економіку у внутрішній ринок ЄС. Створення ПВЗВТ мало конкретні економічні результати. Так, експорт українських товарів до країн ЄС уже в перші роки після запровадження ПВЗВТ почав стрімко зростати. Якщо у 2015 р. він становив 13,1 млрд дол, то у 2019 р. – вже 20,8 млрд дол, тобто зріс майже на 59% [10].

У зовнішньополітичному плані переломним моментом стало подання заявки України на членство в ЄС 28 лютого 2022 р. – на п'ятий день після початку повномасштабного російського вторгнення. Цей крок мав не лише символічне, а й політико-правове значення: Україна вперше в своїй історії ініціювала процес формального членства в Європейському Союзі. Вже 23 червня 2022 р. Україна отримала статус країни-кандидата, що було безпрецедентним за швидкістю рішенням з боку Європейської Ради.

Після остаточної ратифікації Угоди про асоціацію всіма сторонами в 2017 р. відносини між Україною та ЄС перейшли в якісно нову фазу. Політичний діалог почав поглиблюватись на основі взаємних зобов'язань, чітко визначених у положеннях Угоди.

Перш за все, було створено інституційну основу для регулярного політичного діалогу – Комітет асоціації, Підкомітети, Парламентський комітет асоціації, а також Рада асоціації. Вони забезпечили постійне обговорення політичних, економічних, правових питань на рівні урядів та парламентів [66].

У межах цих форматів ЄС регулярно оцінював стан імплементації реформ в Україні, зокрема в сферах боротьби з корупцією, реформування судової

системи, децентралізації, досягнення енергетичної незалежності, забезпечення та дотримання прав людини. За період 2015–2021 рр. Україна отримала політичну підтримку та рекомендації щодо подальшого вдосконалення законодавства відповідно до європейських стандартів.

Крім того, партнерство розширювалось за рахунок приєднання України до низки програм ЄС, серед яких варто відзначити участь у програмах Horizon 2020, Creative Europe, COSME, Erasmus+, що символізувало зростання довіри до України як надійного партнера [23].

У цей період, теж, активно проводились двосторонні консультації з питань безпеки та зовнішньої політики. ЄС поступово поглиблював координацію з Україною в межах Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП), у тому числі шляхом введення персональних санкцій проти російських посадових осіб і структур після анексії Криму.

Щорічні саміти Україна – ЄС стали ключовим політичним майданчиком для стратегічної координації дій та публічного підтвердження зобов'язань обох сторін щодо курсу європейської інтеграції України. У період 2015–2021 рр. було проведено сім самітів (2015 – Київ, 2016 – Брюссель, 2017 – Київ, 2018 – Брюссель, 2019 – Київ, 2020 – Брюссель, 2021 – Київ).

Кожен із самітів мав свою політичну та символічну вагу. Наприклад:

- Саміт 2017 р. відзначив завершення ратифікації Угоди про асоціацію та набуття чинності ЗВТ, що засвідчило перехід від політичної декларативності до реального виконання зобов'язань.
- Саміт 2019 р. акцентував увагу на підтримці реформ в Україні та боротьбі з корупцією, зокрема обговорювалась роль новостворених антикорупційних органів.
- Саміт 2020 р. мав важливе значення через посилення безпекової співпраці, а також підписання угоди про участь України у Програмі ЄС з розбудови єдиного цифрового ринку.
- Саміт 2021 р. підтвердив наміри щодо оновлення положень Угоди про асоціацію, адаптацію до нових викликів (зокрема «зеленої» трансформації), і

вперше в спільній заяві було закріплено перспективу оновлення торговельної частини Угоди [19].

Результати самітів формалізувались у спільних заявах, які не лише узагальнювали досягнення, а й визначали пріоритети на майбутнє: верховенство права, судова реформа, «зелена» економіка, цифровізація, транспортне та енергетичне приєднання до єдиного ринку ЄС.

Також, саміти ставали політичною платформою для обговорення безпекової ситуації на сході України та підтвердження позиції ЄС щодо засудження російської агресії та підтримки територіальної цілісності України.

У контексті поглиблення політичної співпраці з Європейським Союзом особливу роль у 2015–2021 рр. відіграла оновлена Європейська політика сусідства (ЄПС), яка була переглянута Європейською Комісією в листопаді 2015 року. Причинами її оновлення стали насамперед події в Україні, російське вторгнення, криза безпеки, а також зростання потреб у диференціації підходів до сусідніх країн. У цьому оновленому форматі ЄПС зосередилась на стабілізації партнерських країн, врахуванні їхніх індивідуальних потреб, гнучкості у реалізації політики та прагматичному підході до реформ [56].

Для України оновлена політика сусідства стала інструментом зміцнення співпраці з ЄС не лише на рівні проектної взаємодії, а й у контексті спільної безпеки, зміцнення демократичних інституцій, верховенства права та реформування системи державного управління. Особлива увага надавалась підтримці децентралізації, антикорупційної політики та судової реформи, що стало пріоритетним у політичному діалозі сторін. Значною підтримкою з боку ЄС супроводжувалась також енергетична реформа та поступова інтеграція українського енергоринку до європейського.

Оновлений формат ЄПС дозволив Україні активніше долучатись до розробки політик, що стосуються регіональної безпеки, управління міграцією та протидії гібридним загрозам. Цей етап розвитку відносин продемонстрував готовність ЄС відповідати на нові виклики та сприяти адаптації механізмів співпраці до реальних обставин [15].

Східне партнерство (СП), започатковане у 2009 р., з 2015 р. набуло нових змістових акцентів для України, зважаючи на її унікальний статус держави, яка підписала та ратифікувала Угоду про асоціацію з ЄС. У межах СП Україна неодноразово наголошувала на потребі диференціації підходів до країн-учасниць, особливо з огляду на її поглиблений рівень інтеграції до правової та економічної системи Європейського Союзу [56].

Після Ризького саміту Східного партнерства 2015 р. розпочався процес формування нової довгострокової програми співпраці – так званих «20 досягнень до 2020 р.», які визначали конкретні цілі у сферах економіки, управління, суспільства та інфраструктури. Україна була активно залучена до реалізації цих пріоритетів, зокрема щодо підтримки малого та середнього бізнесу, зміцнення транспарентності державного управління, цифрової трансформації, розвитку транспортної мережі.

Особливо важливим етапом стала участь України в самітах СП 2017 та 2021 рр., де висувалася ідея створення «Східного партнерства плюс» для країн, які мають угоди про асоціацію, передбачають створення Зони вільної торгівлі (Грузія, Молдова, Україна). У рамках цих самітів були ухвалені важливі документи, що окреслювали напрями подальшого зближення, посилення політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС [56].

Оскільки саме через такі багатосторонні платформи формуються спільні політичні наративи та стратегічне бачення майбутнього, наступним логічним кроком є розгляд ролі політичних декларацій, спільних заяв і документів, які задають тон двосторонній співпраці України та ЄС.

У 2015–2021 рр. політичні декларації та спільні заяви, ухвалені за підсумками самітів Україна – ЄС та інших форматів, відігравали ключову роль у закріпленні політичних домовленостей, стратегічних орієнтирів та узгоджених пріоритетів двосторонніх відносин. Ці документи стали не лише декларативними актами, але й важливим механізмом визначення порядку денного асоціації [19].

Одним з ключових аспектів таких документів було підтвердження підтримки суверенітету та територіальної цілісності України, визнання її європейських прагнень, а також схвалення результатів реформ у різних сферах: антикорупційній, судовій, економічній, енергетичній.

На підставі цих документів формувались Річні плани імплементації Угоди про асоціацію, погоджувались основні напрямки секторального зближення, обговорювались питання безпеки, екології, цифрової трансформації, кліматичних змін. Вони теж стали базою для послідовного оновлення Угоди про асоціацію з огляду на нові виклики та поглиблення кооперації у сфері європейської інтеграції.

Таким чином, політичні декларації та спільні документи не лише фіксували позиції сторін, а й виступали інструментом моніторингу динаміки відносин, індикатором політичної волі та орієнтиром для здійснення подальших кроків на шляху євроінтеграції України.

В контексті поступового поглиблення політичного діалогу та розширення форм співпраці між Україною та ЄС у 2015–2021 рр., важливою складовою процесу євроінтеграції стало не лише символічне, а й конкретне практичне наповнення партнерства. Якщо політична консолідація окреслювала стратегічний вектор розвитку, то секторальна інтеграція та технічне зближення забезпечували втілення європейських норм і стандартів у різних сферах внутрішньої політики України. Реалізація Угоди про асоціацію в цьому періоді набула системного характеру й супроводжувалась зростаючим рівнем залучення європейських експертів, механізмів контролю, а також формуванням нових галузевих напрямів інтеграції.

Після повного набуття чинності Угоди про асоціацію у вересні 2017 р. процес імплементації положень документа поступово перетворився на основну вісь української євроінтеграційної політики. Імплементація охоплювала адаптацію українського законодавства до *acquis communautaire* ЄС у численних секторах: екологія, технічне регулювання, безпека харчової продукції, фінансові послуги, транспорт, енергетика, конкуренція тощо [20].

Європейський Союз щороку здійснював оцінку імплементаційного прогресу через публікацію Звітів про виконання Угоди про асоціацію. Наприклад, у звіті Єврокомісії за 2018 р. наголошувалось на позитивній динаміці у впровадженні антикорупційної інфраструктури, започаткуванні реформи державної служби та системи закупівель. Водночас у багатьох сферах було зафіксовано фрагментарний або нерівномірний прогрес, зокрема через складність адаптації технічних регламентів та нестачу кадрового ресурсу. У звітах ЄС за 2020 та 2021 рр. особливу увагу приділено потребі посилити належне впровадження прийнятих норм, а також закликає до більшої узгодженості реформ.

Вагоме значення у динаміці процесів мала поява інструментів, які координували секторальну інтеграцію, зокрема Плани заходів щодо виконання Угоди та відповідні дорожні карти. Ці документи чітко структурували обов'язки української сторони в часі та темпах гармонізації, а також містили механізми моніторингу, які дозволяли ЄС впливати на якість імплементації.

Щодо секторальної інтеграції, то вона стала основою для створення синергії між спільними європейськими політиками та внутрішніми трансформаціями в Україні. Найбільш динамічною була співпраця в таких сферах, як:

1. Транспорт.

Україна стала частиною Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T), що дало змогу інтегрувати транспортну інфраструктуру в спільний європейський простір. У червні 2021 р. було укладено угоду про Спільний авіаційний простір, яка відкрила шлях до лібералізації повітряного простору. Залізнична, автомобільна і річкова транспортні системи також поступово гармонізувалися з європейськими.

2. Енергетика.

Участь України в Енергетичному Співтоваристві ЄС (Energy Community) стимулювала трансформацію енергетичного ринку, особливо після запуску нового ринку електроенергії в 2019 р. Окрему увагу ЄС приділяв

енергоефективності та скороченню залежності від імпорту газу. Була реалізована низка програм технічної допомоги (наприклад, EU4Energy), які сприяли модернізації інфраструктури, розвитку відновлюваних джерел енергії та декарбонізації.

3. Цифрова економіка.

Цифровий вимір інтеграції розвивався в межах Стратегії цифрової трансформації України, яка координувалася з Цифровою стратегією ЄС. Участь у ініціативі EU4Digital дала змогу Україні адаптувати європейські цифрові стандарти в сфері електронних комунікацій, електронного врядування, кібербезпеки та цифрових інновацій [87].

В сукупності ці кроки засвідчують, що секторальна інтеграція в зазначений період не лише наповнила стратегічне партнерство конкретним змістом, але й сформувала основи для подальшого глибокого включення України в спільний ринок ЄС.

Поступове поглиблення секторальної інтеграції України з Європейським Союзом у 2015–2021 рр. супроводжувалось не лише розвитком окремих галузей співпраці, а й формуванням нових інституційних і нормативно-правових підвалин для їхнього функціонування. Особливо вагомими в цьому контексті стали практичні механізми, які дозволили перейти від декларативного партнерства до конкретних результатів. З-поміж них варто виділити укладення Угоди про спільний авіаційний простір, поступ у сфері технічного регулювання та інституційне зміцнення державного управління .

Підписання Угоди про спільний авіаційний простір між Україною та Європейським Союзом 12 жовтня 2021 р. стало однією з ключових віх у процесі інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС у сфері авіаперевезень. Цей документ відкрив можливість для гармонізації правил цивільної авіації України з нормами ЄС, зокрема у сферах безпеки, управління повітряним рухом, охорони довкілля та захисту прав споживачів [79].

Угода створює передумови для більшої конкуренції між авіаперевізниками, що має сприяти зниженню цін, підвищенню якості послуг та

розширенню маршрутів. З українського боку документ не лише розширив присутність європейських авіакомпаній, а й створив сприятливі умови для розвитку внутрішнього авіаринку. Фактично Україна отримала доступ до авіаційного простору Європейського Союзу на правах, які розповсюджуються на держави ЄС. Це один із прикладів реальної інтеграції поза межами формального членства [79].

Наступним важливим кроком у практичному наповненні євроінтеграції стало просування так званого АСАА-процесу (Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products) – Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції. Цей механізм передбачає взаємне визнання сертифікатів відповідності промислової продукції, що є істотним елементом інтеграції до внутрішнього ринку ЄС.

З 2016 р. Україна провела значну роботу з адаптації національного технічного законодавства до асquis ЄС у визначених секторах (низьковольтне обладнання, електромагнітна сумісність, машини, прості посудини високого тиску тощо). У 2021 р. Європейська комісія позитивно оцінила прогрес України у гармонізації технічного регулювання, що дозволило розпочати процес укладання АСАА. Це стало суттєвим кроком у напрямі безмитного доступу до ринку ЄС і водночас стимулом для модернізації вітчизняного промислового виробництва [3].

Але, практична реалізація секторальної інтеграції вимагала не лише формального наближення законодавства, але й якісної зміни у функціонуванні органів державної влади, відповідальних за впровадження норм Угоди про асоціацію. У 2015–2021 рр. було запроваджено низку інституційних реформ, спрямованих на підвищення адміністративної спроможності органів виконавчої влади.

Йдеться, насамперед, про формування ефективної системи координації євроінтеграційної політики, зокрема створення урядового Офісу з європейської та євроатлантичної інтеграції, зміцнення потенціалу профільних міністерств, запровадження стратегічного планування та моніторингу виконання зобов'язань. Важливу роль відіграло також розширення співпраці з ЄС у рамках

проектів інституційної підтримки (TAIEX, Twinning), які сприяли підвищенню кваліфікації державних службовців та адаптації європейських управлінських практик.

В цілому, розвиток інституційної спроможності став невід’ємним елементом процесу імплементації *acquis communautaire* ЄС і передумовою для ефективного виконання євроінтеграційних зобов’язань, що підтверджує прагнення України до сталого й системного зближення з Євросоюзом.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Україна–ЄС: основні напрями інтеграції

В контексті практичного аналізу основних напрямів інтеграції України до Європейського Союзу доцільно звернутись до фактичного стану співпраці, що охоплює три ключові напрями: політичне партнерство, економічну інтеграцію та безпекову взаємодію. Ці напрями не лише визначають стратегічні орієнтири зовнішньої політики України, а й характеризують глибину фактичного зближення з ЄС у період після Революції Гідності.

Політичне партнерство між Україною та ЄС значно активізувалось після підписання Угоди про асоціацію у 2014 р., яка офіційно набула чинності 1 вересня 2017 р. У межах реалізації політичної частини Угоди Україна зобов'язалась забезпечити верховенство права, зміцнити незалежність судової влади, гарантувати свободу ЗМІ та боротьбу з корупцією. Починаючи з 2015 р. ЄС щорічно публікує оцінки щодо виконання Україною зобов'язань у межах Угоди. Наприклад, у звіті Європейської Комісії за 2021 рік було зазначено, що Україна досягла певного прогресу в реформуванні системи державного управління, проте вказано також на структурні труднощі із забезпеченням ефективності діяльності антикорупційних інституцій [20].

У сфері економічної інтеграції особливої динаміки набула реалізація положень Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка почала діяти з 1 січня 2016 р. За даними Державної митної служби України, частка ЄС у структурі зовнішньої торгівлі України зросла з 31% у 2015 р. до понад 39% у 2021 р. Обсяги експорту українських товарів до країн ЄС у 2021 р. склали понад 27,9 млрд дол, що на 46,9% більше порівняно з 2020 р. Найбільш інтегрованими секторами стали агропромисловий комплекс, металургія, деревообробка та продукція машинобудування. За даними Міністерства економіки України, станом на 2021 р. понад 70% тарифних позицій українських товарів користувалися повною або частковою лібералізацією з боку ЄС [10].

У сфері безпекової взаємодії пріоритетом стало поглиблення співпраці з ЄС у межах Спільної політики безпеки і оборони (CSDP). Україна бере активну участь у спільних операціях ЄС цивільного та військового характеру. Зокрема, з 2014 р. в Україні діє Консультативна місія ЄС (EUAM Ukraine), завданням якої є підтримка реформ у сфері цивільної безпеки. У 2022 р. місія була розширена, а бюджет суттєво збільшено. Окрім того, з 2021 р. Україна приєдналась до Європейського оборонного фонду як країна-партнер, а в 2022–2023 рр. отримала запрошення до участі в окремих проектах PESCO (Постійна структурна співпраця в оборонній сфері ЄС). Важливо відзначити й політичну підтримку України з боку ЄС в умовах російсько-української війни. Ця підтримка проявилась у створенні Європейського фонду миру, з якого станом на кінець 2023 р. було виділено понад 5,6 млрд євро на військову допомогу ЗСУ [35].

Особливу увагу в Україні було приділено реформам у сферах освіти, правосуддя та цифрової трансформації, адже саме ці напрями відіграють ключову роль у формуванні сучасного європейського суспільства, економіки знань і забезпеченні верховенства права.

В освітній сфері імплементація європейських стандартів відбувалась через активну участь України в програмах ЄС, таких як Erasmus+ та Horizon 2020, що відкривало можливості для академічної мобільності, наукової співпраці та інноваційних досліджень. За даними Міністерства освіти і науки України, за період 2015–2021 рр. кількість студентів та викладачів, які брали участь у програмах мобільності за програмою Erasmus+, зросла на понад 150%, а кількість спільних наукових проєктів з європейськими університетами збільшилась більш ніж удвічі. Цей процес сприяв не лише підвищенню якості освіти, а й інтеграції української академічної спільноти до європейського освітнього простору, зокрема через впровадження Болонського процесу [23].

У сфері правосуддя суттєві зміни були пов'язані зі здійсненням судової реформи, що стала однією з ключових вимог ЄС у межах Угоди про асоціацію. В період 2015–2021 рр. було створено Вищу раду правосуддя, Вищу

кваліфікаційну комісію суддів, розпочато роботу з очищення судової системи від корупційних та недобросовісних кадрів. За даними звітів Вищої ради правосуддя, кількість справ, розглянутих у строк, збільшилась приблизно на 20% у порівнянні з періодом до початку реформ, а довіра громадян до судової системи за даними соціологічних опитувань зросла з 18% у 2015 р. до 28% у 2021 р. ЄС, зі свого боку, надавав технічну допомогу та експертну підтримку, зокрема через програми Twinning і TAIEХ, що дозволяло адаптувати європейські практики до національних умов [5].

Цифрова трансформація як третій ключовий напрям інтеграції отримала потужний імпульс завдяки ініціативам ЄС у межах програми EU4Digital. Україна розпочала впровадження електронного урядування, зокрема через запуск системи державних електронних послуг (Dіia), цифрову ідентифікацію громадян та розвиток кібербезпеки. За даними Міністерства цифрової трансформації, кількість користувачів цифрових послуг станом на кінець 2021 р. зросла до 11 мільйонів осіб, а рівень охоплення населення інтернетом досяг 75%. У 2020 – 2021 рр. Україна підписала низку додаткових двосторонніх угод з ЄС у сфері захисту персональних даних, сумісності електронних підписів та розвитку інфраструктури 5G [55].

Але значення реформ у сферах освіти, правосуддя та цифрової трансформації не можна повноцінно оцінити без врахування ролі громадянського суспільства, яке виступає активним суб'єктом і рушієм євроінтеграційних процесів. В останні роки громадські організації, експертні групи, аналітичні центри та ініціативи на місцевому та національному рівнях відігравали ключову роль у формуванні суспільної думки, моніторингу імплементації Угоди про асоціацію та сприянні впровадженню європейських стандартів у різних сферах.

Зокрема, в сфері політичного діалогу громадські організації та незалежні експерти активно долучались до консультацій з владою, брали участь у розробці реформ, особливо у сферах боротьби з корупцією, реформування судової системи та забезпечення прозорості державних закупівель. За даними Центру

політичних студій та аналітики, за цей період було проведено понад 120 публічних консультацій, різного роду слухань та круглих столів за участю представників влади та громадськості, що значно посилювало демократичний характер прийняття рішень. Антикорупційні ініціативи з боку громадськості мали помітний вплив на створення і діяльність Національного антикорупційного бюро та інших органів, а також на контроль за їх роботою.

В економічній площині представники громадських організацій брали участь у моніторингу реалізації положень ПВЗВТ, надаючи оцінку впливу укладених угод на різні галузі та підтримували підприємницькі ініціативи, спрямовані на адаптацію умов ведення бізнесу до європейських стандартів якості і конкурентоспроможності. Так само, важливою була роль організацій, що сприяли розвитку регіонального співробітництва та підтримували євроінтеграційні програми на місцях [10].

Крім того, в сфері культурної та інформаційної безпеки громадянське суспільство здійснювало важливу роботу із протидії дезінформації та гібридним загрозам, організовувало просвітницькі кампанії щодо європейських цінностей, прав людини та демократичних стандартів. За даними моніторингових організацій, лише в 2019–2021 рр. понад 50 проєктів, запропонованих громадськими організаціями, були спрямовані на підвищення медіаграмотності та формування проєвропейської громадської думки.

У цьому контексті особливо важливо, щоб реформи в Україні ґрунтувались на верховенстві права, економічному управлінні та політиці безпеки, оскільки ці сфери формують інституційну основу для повноцінної участі країни в структурах ЄС.

Поглиблення співпраці у сфері безпеки та оборони також є ключовим фактором, що впливає на переосмислення підходів ЄС до стратегічної автономії. Україна демонструє свою здатність розробляти практики, що покращують сумісність з оборонними інституціями ЄС та сприяють розширенню європейської оборонної політики. Це особливо важливо в контексті розробки інструментів Європейського оборонного фонду, військової

мобільності та спільних процедур оборонних закупівель. Участь України тут розглядається як частина довгострокового зміцнення європейського оборонного потенціалу [28].

Окремим компонентом стратегічної автономії ЄС є енергетична незалежність, у якій роль України стає визначальною. Україна здатна сприяти зміцненню енергетичної безпеки ЄС завдяки своїй розвиненій електро- та газоенергетичній інфраструктурі, а також шляхом участі в європейській системі ENTSO-E. Водночас реалізація проектів, пов'язаних з розвитком відновлюваної енергетики та водневої економіки, створюють нові можливості для створення спільного енергетичного ринку, який відповідає стратегічним цілям ЄС у рамках Зеленої угоди [88].

Цифрова трансформація – ще одна сфера, де Україна займає важливе місце в стратегічних оцінках ЄС. Розвиток системи електронного врядування та захисту даних, співпраця в сфері кібербезпеки та цифрових послуг закладає основу для більш глибокої взаємодії на єдиному цифровому ринку. Україна здатна перетворитись на один із центрів інноваційних рішень, які можуть посилити технологічну конкурентоспроможність Євросоюзу в умовах глобальної конкуренції [87].

На політичному рівні заплановане розширення ЄС підживлює дискусію щодо реструктуризації інституційної структури Європейського Союзу, включаючи механізми голосування в Раді ЄС, перерозподіл бюджетних ресурсів та модернізацію структурних фондів. У цьому контексті вступ України розглядається як каталізатор для переосмислення балансу між урядовими та наднаціональними елементами управління. Участь в ЄС України, як великої європейської держави з потужним сільськогосподарським, промисловим та гуманітарним потенціалом, порушить питання адаптації існуючих спільних політики, зокрема Спільної сільськогосподарської політики та регіонального фінансування, до нових реалій [26].

З огляду на все вищезазначене, ЄС все частіше розглядає український фактор як структурний елемент європейської архітектури безпеки, економіки та

управління. І навпаки, по мірі того, як Україна просувається до виконання критеріїв вступу, вона не лише адаптує свою внутрішню політику до європейських стандартів, але й стає співавтором стратегічних рішень, що впливатимуть на подальший розвиток континенту. Це знаменує собою трансформацію існуючого між Києвом та Брюсселем формату відносин: від моделі «союзу-кандидата» до моделі партнерства, що базується на поєднанні взаємної відповідальності та стратегічних інтересів. Такий підхід створює нову логіку євроінтеграції, в якій Україна інтегрована не лише в правову та економічну сфери ЄС, але й у його механізми стратегічного планування та спільного прийняття рішень [26].

Тому роль України у переосмисленні стратегічної автономії ЄС є багатоаспектною і охоплює політичний, безпековий, економічний та інноваційний виміри. У цьому сенсі інтеграція України до ЄС багато в чому матиме важливе значення для забезпечення того, щоб майбутня європейська модель мала стратегічну автономію та міжнародний політичний потенціал.

3.2. Особливості здійснення євроінтеграційних перетворень в Україні

В межах практичного аналізу євроінтеграційних процесів в Україні важливо звернути увагу не лише на фактичний прогрес у реалізації реформ, але також і на труднощі, які виникають під час їх впровадження. Однією з таких проблем, що має системний характер, є правова адаптація національного законодавства до *acquis communautaire* Європейського Союзу. Україна зобов'язалась гармонізувати своє законодавство з європейськими нормами в межах Угоди про асоціацію, проте цей процес залишається надзвичайно складним.

З одного боку, адаптація вимагає ретельного перегляду тисяч нормативно-правових актів, включно із законодавством у сферах економіки, навколишнього середовища, транспорту, технічного регулювання, конкурентної політики тощо. За інформацією Офісу віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Україна наразі має інтегрувати

понад 29 тисяч актів права ЄС, і цей обсяг зростає у зв'язку з постійним оновленням європейського законодавства. Такий обсяг роботи потребує значних кадрових та фінансових ресурсів, яких часто бракує.

З іншого боку, існує проблема низької якості імплементації навіть уже ухвалених актів. Формально ухвалені закони або зміни до них не завжди супроводжуються відповідними підзаконними актами, механізмами реалізації, належним моніторингом і звітністю. У багатьох випадках адаптація відбувається фрагментарно, без системного підходу, що знижує ефективність та ускладнює оцінку реального наближення до стандартів ЄС [46].

Прийняття рішень, погодження проектів нормативно-правових актів та міжвідомча взаємодія досі залишаються складним процесом. Значна кількість євроінтеграційних ініціатив блокується або затягується через відсутність чітких повноважень, дублювання функцій, а також через зміну політичних пріоритетів після чергових виборів.

Крім того, рівень інституційної спроможності окремих органів державної влади не відповідає рівню складності завдань. Особливо це стосується органів, які відповідають за технічні сфери. Недостатня кваліфікація державних службовців, їх часта ротація та слабкий внутрішній моніторинг виконання завдань створюють додаткові перешкоди.

Помітним чинником, який суттєво трансформував динаміку та хід євроінтеграційних процесів в Україні, стало повномасштабне російське вторгнення в 2022 р. Якщо до початку вторгнення Україна демонструвала стабільну, хоча й помірну динаміку виконання зобов'язань у межах Угоди про асоціацію з ЄС, то після 24 лютого 2022 р. спостерігається амбівалентна картина: з одного боку – активізація реформ у низці критичних секторів, з іншого – уповільнення або замороження окремих напрямів, зокрема інституційного та адміністративного характеру.

За оцінками урядового Офісу з європейської та євроатлантичної інтеграції, станом на кінець 2023 р. середній рівень виконання Україною Угоди про асоціацію становив близько 67%. У розрізі тематичних блоків найвищі

темпи зберігались у сферах цифровізації (до 85%), енергетики (78%) та митної політики (73%). Натомість спостерігалось уповільнення прогресу в правовій гармонізації, запровадженні екологічного законодавства, здійсненні інституційної реформи системи державного управління, що частково зумовлено вимушеним перерозподілом ресурсів у напрямку безпеки та оборони.

В умовах воєнного стану євроінтеграція остаточно закріпилась як безальтернативний стратегічний вектор. Саме під час війни Україна подала заявку на вступ до ЄС (лютий 2022 р.), отримала статус кандидата (червень 2022 р.) та розпочала підготовку до міжурядових переговорів. Також, було створено низку антикризових механізмів адаптації нормативної бази до законодавства ЄС за пришвидшеною процедурою.

Змінилася й структура взаємодії з інституціями ЄС: якщо до війни діалог мав переважно технічний і секторальний характер, то в період воєнного стану відбулось значне зближення з ЄС, зокрема, через залучення України до участі в інституційних форматах ЄС (Рада Європи, Європейська політична спільнота, консультації з Єврокомісією на високому рівні). Крім того, впроваджено нову систему звітності та моніторингу виконання рекомендацій Єврокомісії [8].

Таблиця 3.1

Динаміка виконання Україною умов Угоди про асоціацію до та після початку війни (за окремими сферами)

Сфера	Станом на 2021 рік	Станом на 2023 рік	Зміна (%)	Коментар
Цифрова трансформація	71%	85%	+14	Прискорене впровадження платформи «Дія»
Енергетика	65%	78%	+13	Інтеграція до ENTSO-E
Митна політика	66%	73%	+7	Створення єдиного митного вікна
Охорона довкілля	53%	58%	+5	Прогрес уповільнився через надання пріоритету оборонній сфері
Правова гармонізація	61%	64%	+3	Складності з адаптацією та верифікацією
Реформа держуправління	59%	60%	+1	Адміністративна реформа сповільнилась

Складено за джерелом: [8; 9].

В цілому, війна не лише не зупинила курс євроінтеграції, а й актуалізувала його як елемент національної безпеки. Водночас глибина і сталість реформ суттєво залежать від координації з європейськими партнерами, європейської фінансової підтримки, а також здатності української держави здійснювати перетворення в надзвичайних умовах.

Доцільно також звернути увагу на внутрішньополітичні фактори, які визначають спроможність країни просуватись шляхом реформ. Йдеться передусім про наявність політичної волі до здійснення необхідних трансформацій, а також про інституційну здатність органів державної влади реалізовувати євроінтеграційний порядок денний.

Внутрішньополітична воля до інтеграції з ЄС залишається одним із ключових рушіїв процесу адаптації України до європейських стандартів. Опитування Центру Разумкова, проведене в грудні 2023 р., засвідчило, що 68,9% громадян вважають членство в ЄС одним з головних стратегічних пріоритетів держави. Політична еліта, попри виклики, декларує прихильність до реформ – у 2023 р. Президент та уряд чітко окреслили завдання щодо виконання рекомендацій Єврокомісії для початку переговорів про вступ [52].

Втім, інституційна спроможність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та правосуддя залишається неоднорідною. За оцінками Національного агентства з питань державної служби, близько 42% державних службовців центральних органів виконавчої влади, задіяних у процесах імплементації права ЄС, не мають достатнього рівня підготовки в сфері європейського права. Крім того, значна частина міністерств та відомств продовжує працювати за застарілою внутрішньою нормативною базою, що ускладнює здійснення євроінтеграційного курсу.

За результатами оцінки SIGMA (2023 р.), лише 5 із 17 міністерств мають повноцінні підрозділи (що відповідають за євроінтеграційні перетворення) з повністю укомплектованим штатом фахівців. Водночас є проблеми з кадровою сталістю: середній строк перебування посадовців на профільних посадах у

деяких відомствах не перевищує 18 місяців, що унеможливорює накопичення досвіду та ефективну взаємодію з інституціями ЄС [14].

Ще одним викликом є дисбаланс у співпраці між центральними та місцевими органами влади. У ряді регіонів бракує чітких механізмів взаємодії з центральними органами в контексті імплементації Угоди про асоціацію, а також немає спеціалізованих структур, які координували б реалізацію європейських стандартів на рівні областей чи громад.

Таблиця 3.2

Основні індикатори інституційної спроможності органів влади в сфері євроінтеграції

Показник	Значення
Частка міністерств з повноцінними підрозділами євроінтеграції	29% (5 з 17)
Частка держслужбовців з базовими знаннями права ЄС	58%
Середній строк перебування посадовців на євроінтеграційних посадах	18 місяців
Частка регіонів з постійно діючими координаційними структурами ЄІ	37%
Частка міністерств з актуалізованими внутрішніми нормативними актами	41%

Складено авторкою за джерелом: [14].

Загалом, незважаючи на наявність політичної підтримки євроінтеграції на найвищому рівні, фактична реалізація реформ значною мірою залежить від посилення інституційної спроможності органів державної влади, оновлення внутрішніх процедур, підвищення кадрової стабільності та забезпечення належної координації між рівнями управління.

3.3. Роль України в майбутньому Європейського Союзу

Одним із логічних продовжень аналізу внутрішньополітичної та інституційної спроможності України у сфері євроінтеграції є розгляд зовнішньополітичного виміру – зокрема, потенційної ролі України в майбутній архітектурі безпеки Європейського Союзу. Після початку повномасштабного російського вторгнення на територію України в 2022 р. Україна стала одним із

ключових гравців, який визначає безпекову стабільність не лише в Східній Європі, але й всього європейського континенту.

Зокрема, станом на 2025 р. Україні вдається утримувати оборону на ключових напрямках, у тому числі завдяки системній підтримці ЄС та НАТО. Українська армія отримала понад 500 одиниць важкого озброєння від європейських партнерів (зокрема, від Німеччини, Франції, Польщі та Чехії), що підвищило її оперативну спроможність до рівня, порівнюваного з деякими членами Альянсу.

В умовах зміцнення ролі України як безпекового щита Європи, надзвичайно важливим є також аналіз економічного потенціалу держави в контексті стратегічних інтересів ЄС, зокрема в енергетичному та аграрному секторах. Ці дві галузі виступають ключовими в контексті забезпечення продовольчої безпеки та енергетичної незалежності ЄС від третіх країн.

Станом на 2025 рік, Україна залишається одним із провідних аграрних експортерів у світі, навіть незважаючи на складну безпекову ситуацію. В 2024 р. Україна експортувала 46,2 млн тонн зернових культур, з яких 18,5 млн тонн становила кукурудза, 16,4 млн тонн – пшениця, та 2,4 млн тонн – ячмінь. Це становить понад 8% світового експорту зерна, що підтверджує стратегічне значення українського аграрного сектору для забезпечення продовольчої безпеки не лише ЄС, а й глобального ринку. Країнами-реципієнтами українського збіжжя у межах програми «Шлях солідарності» стали Польща, Румунія, Італія, Іспанія та Нідерланди, що свідчить про зростаючу інтеграцію сільськогосподарського сектору до спільного аграрного ринку ЄС.

У сфері енергетики Україна поступово утверджується як ключовий партнер ЄС у процесі декарбонізації, транзиту енергоресурсів та розвитку відновлюваних джерел енергії. Згідно з даними Міненерго України, в 2024 р. було введено в експлуатацію нові об'єкти сонячної генерації сумарною потужністю 430 МВт та вітрової – 385 МВт. Окрім того, Україна експортувала до ЄС понад 2,1 млрд кВт·год електроенергії, зокрема до Польщі, Словаччини та Угорщини. Повна синхронізація української енергосистеми з ENTSO-E, що

відбулось у 2022 р., забезпечило технічну можливість масштабного експорту надлишкової електроенергії та зменшення залежності ЄС від поставань із РФ [71].

Важливо також відзначити, що Україна має найбільші в Європі сховища природного газу – понад 30 млрд кубометрів, з яких близько 14 млрд використовуються європейськими трейдерами для зберігання газу. Це перетворює Україну на стратегічний енергетичний хаб ЄС.

Отже, комбінація потужного аграрного експорту, розвитку «зеленої» енергетики, технічної інтеграції в європейські системи постачання та логістики, а також наявність інфраструктурних потужностей свідчить про те, що Україна є важливим суб'єктом в межах спільної енергетичної політики Європейського Союзу.

З огляду на масштабні виклики, що постали перед Європейським Союзом у 2020-х рр., приєднання України до спільноти означає не лише її інтеграцію до вже існуючих структур, але й неминуче зумовлює внутрішні зміни в механізмі функціонування ЄС.

Передусім, значне розширення Євросоюзу за рахунок великої за площею та населенням держави створює потребу в перегляді принципу консенсусу під час голосувань Ради ЄС. Вступ України може посилити дисбаланс між східними та західними країнами Євросоюзу, що вже зараз викликає дебати щодо переходу до моделі ухвалення зовнішньополітичних рішень в ЄС кваліфікованою більшістю голосів.

Крім того, очікуваний вступ України в ЄС активізує процес перегляду принципів ідеї стратегічної автономії ЄС. У межах концепції стратегічної самостійності, яка охоплює сферу оборони, енергетики, цифрових технологій, Україна вже зараз розглядається як країна, яка здатна сприяти формуванню нових європейських безпекових та економічних пріоритетів [71].

Згідно з прогнозом Європейської Комісії на 2025–2030 рр., приєднання України потребуватиме перерозподілу коштів європейських структурних фондів і реформування політики згуртованості (cohesion policy). Очікується, що

Україна стане головним реципієнтом фондів ЄС, випереджаючи Польщу та Румунію. Це змусить ЄС адаптувати власні бюджетні правила, що обговорюється вже зараз із урахуванням українського фактору [45].

На інституційному рівні Україна вплине на баланс політичних сил усередині ЄС. Зокрема, вступ України може змінити розподіл голосів у Європейському парламенті та Раді Європейського Союзу, що посилить вплив Центрально-Східної Європи у формуванні порядку денного Євросоюзу. Така динаміка потенційно зменшить домінування «старих» членів ЄС (Франції, Німеччини) в ухваленні ключових рішень.

Загалом, членство України в ЄС має двосторонній трансформаційний характер: воно вимагає не лише пристосування нової держави до існуючих правил, але й спричиняє глибокі зсуви в самій архітектурі Європейського Союзу – в політичному, фінансовому, інституційному та геополітичному вимірах. Український фактор дедалі більше розглядається не як елемент адаптації до стандартів ЄС, а й як рушійна сила їх перегляду і оновлення.

ВИСНОВКИ

Таким чином, дослідження динаміки взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом засвідчило, що євроінтеграція є не лише зовнішньополітичним курсом України, але й суттєво впливає на внутрішньополітичні, економічні та культурні процеси в країні. Упродовж понад трьох десятиліть незалежності України євроінтеграційний курс еволюціонував від декларативної підтримки європейського вектору до практичної реалізації реформ, укладання Угоди про асоціацію, синхронізацію українського внутрішнього ринку з європейським ринком, участі України в безпековій політиці Європейського Союзу та офіційного набуття статусу країни-кандидата на вступ до ЄС.

Важливою подією, яка ознаменувала початок розбудови відносин України та Європейського Союзу, стало підписання Угоди про партнерство і співробітництво в 1994 р. Укладання даної угоди створило інституційну основу для подальшого розвитку двосторонньої взаємодії України та ЄС, але внутрішні проблеми, політична нестабільність і відсутність єдиного зовнішньополітичного бачення з боку українських еліт стримували інтеграційний поступ України. У 2000-х рр. ситуація поступово почала змінюватись: впроваджувалась Європейська політика сусідства, було розроблено План дій Україна–ЄС, активізувалась секторальна співпраця. Основним напрямом двосторонньої взаємодії на початку XXI ст. залишалась співпраця в економічній сфері. Водночас, Європейський Союз чітко не окреслював перспективи майбутнього членства України в ЄС.

Кардинальні зміни відбулись після 2014 р. Курс на євроінтеграцію набув безповоротного характеру. Підписання Угоди про асоціацію, створення Зони вільної торгівлі стали не лише політичною декларацією, а й надали значного імпульсу реформуванню українського законодавства, ринку, енергетичної системи, інфраструктури та правової системи. З цього часу інтеграційні процеси стали не лише складовою зовнішньої політики України, але й символізували внутрішню суспільну потребу в здійсненні в країні комплексних

реформ. Саме в цей період європейські стандарти стали критерієм оцінки реформ, ефективності системи державного управління, верховенства права, цифрової трансформації, освіти та соціальної політики.

Протягом 2015–2021 рр. Україна здійснила ряд кроків в межах виконання своїх зобов'язань за Угодою про асоціацію. Відбулась імплементація секторальних положень, гармонізація з європейськими стандартами в галузях транспорту, цифрової політики, технічного регулювання, навколишнього середовища. Активізувалась участь України в програмах PESCO, Horizon, «Цифрова Європа», Erasmus+, які поглибили інтеграцію не лише на державному, а й на регіональному рівні.

Сучасний етап характеризується посиленням взаємозв'язку інтересів Києва та Брюсселя: Україна не лише адаптується до вимог ЄС, але й починає впливати на політичні, стратегічні та бюджетні орієнтири самого Європейського Союзу. Найбільш чітко ця тенденція проявилась після початку повномасштабного російського вторгнення в 2022 р. Війна спричинила пришвидшення процесу євроінтеграції України. Україна офіційно отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу. Розпочався процес підготовки до переговорів про вступ.

Водночас на шляху інтеграції України до Європейського Союзу залишається і чимало викликів: необхідність адаптації національного законодавства відповідно до вимог ЄС, подолання бюрократичних бар'єрів, забезпечення прозорості реформ, боротьба з корупцією, зміцнення кадрового та технічного потенціалу державних інституцій.

В умовах війни, попри колосальні втрати, Україна демонструє сталу політичну волю до збереження курсу на євроінтеграцію та готовність продовжувати здійснення реформ. Цей чинник, поряд з економічним, енергетичним та безпековим потенціалом, формує образ України як повноцінного, впливового та відповідального майбутнього члена ЄС. Україна приймає участь у загальноєвропейських ініціативах, забезпечує продовольчу

безпеку ЄС, сприяє зміцненню енергетичної незалежності Європи, забезпечує стратегічну глибину оборони східного флангу ЄС.

Станом на 2025 рік Україна залишається в центрі уваги європейської спільноти, виступаючи не лише як країна, що прагне вступу до Європейського Союзу, але й як партнер, який безпосередньо впливає на безпекову, економічну та енергетичну стабільність усього континенту. Поступово Україна в майбутній архітектурі ЄС набуває стратегічного характеру.

Отже, євроінтеграція України – це не лінійний процес адаптації до стандартів ЄС, а динамічна взаємодія, в якій Україна дедалі більше виступає не лише об'єктом, а й активним суб'єктом трансформацій. Сценарії розвитку інтеграційного курсу України багато в чому залежать як від успішності внутрішніх реформ, так і від готовності ЄС до нового розширення. Водночас на сучасному етапі очевидно одне: майбутнє України нерозривно пов'язане з майбутнім Європи, а її європейський вибір – це вибір не лише геополітичний, а й цивілізаційний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безвізовий діалог між Україною та ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001/conv#n2
2. ВВП України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 25.09.2025)
3. Доступ українських товарів до ринку ЄС. Угода АСАА. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/dostup-ukrayinskih-tovariv-do-rinku-yes-ugoda-asaa>
4. Економічні дослідження ОЕСР: Україна 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_940cee85-en/full-report/raising-investment-and-exports_8614bf29.html?utm_source
5. Закон України «Про Вищу раду правосуддя». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 7-8, ст.50.
6. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст.50.
7. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
8. Звіт «Про виконання угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2021 рік». URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/euua_report_2021_ukr-2.pdf
9. Звіт «Про виконання угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2023 рік». URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-YEvropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf>
10. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>

11. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Лісабонська угода. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29057.pdf>
13. Маастрихтський договір. Офіційний портал Верховної Ради України URL: http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/slov_04.pdf
14. Моніторингові звіти Програми SIGMA про «Державне управління в Україні». URL: https://www.sigmaweb.org/content/dam/sigma/uk/publications/reports/2024/02/public-administration-in-ukraine_27a46a58/b0dd70ef-uk.pdf
15. План дій "Україна - Європейський Союз". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693#Text
16. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 37, ст. 379
17. Постанова Кабінету Міністрів України. «Про Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-2017-%D0%BF#Text>
18. Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a27#Text
19. Саміти Україна – ЄС. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/samiti-ukrayina-yes>
20. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>
21. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

22. Указ Президента України № 127/2013 «Про невідкладні заходи з євроінтеграції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-13#Text>
23. «Erasmus+ програмний напрям» (Національний Erasmus+ офіс в Україні) URL: <https://erasmusplus.org.ua/> (дата звернення: 22.08.2025)
24. Eastern Partnership Index. URL: https://eap-csf.eu/what-we-do/eap-index/?utm_source
25. Emerson M. Next Steps for EU Enlargement – Forwards or Backwards?. URL: https://sceeus.se/en/publications/next-steps-for-eu-enlargement-forwards-or-backwards/?utm_source
26. Grant C. Does EU enlargement require voting reform? URL: https://www.cer.eu/insights/does-eu-enlargement-require-voting-reform?utm_source
27. The economic context of Ukraine. URL: https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/ukraine/economical-context?utm_source
28. Ukraine Report 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en
29. 3 Ukraine's economy ranking: GDP & GDP per capita, debt. URL: https://georank.org/economy/ukraine?utm_source
30. Амстердамський договір. Велика Українська Енциклопедія. URL: <https://surl.li/mqawvo>
31. Барановський Ф. В. Європейська інтеграція та демократичний розвиток України: концептуальний аналіз взаємовпливу: монографія. Луганськ: Елтон-2, 2007. 407 с.
32. Батаренко, А. О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України / А. О. Батаренко. Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАНУ. 2014. № 1. С. 34-37.
33. Брачук А.О., Особливості забезпечення митної безпеки та митних інтересів в умовах спрощення митних процедур. LEX PORTUS. 2017. № 1 (3). С. 156-167.

34. Васюк Н. О. Україна - Європейський Союз: сучасний стан та перспективи розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 7. С. 148-153
35. Вербицький В. Д. Особливості відносин України з ЄС в умовах російської агресії. URL:
https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9479/verbycky_2023_%28mag%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y
36. Вплив Європейської інтеграції на партійну систему України. URL:
<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0f0a5820-26e4-424e-8f55-8b6de048e9e1/content>
37. Гальчинський А. С. Помаранчева революція і нова влада. Київ : Либідь, 2005. 368 с.
38. Географічне та геополітичне положення України.
Велика Українська Енциклопедія. URL:
<https://vue.gov.ua/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0>
39. Геополітичні та геоекономічні зміни, формовані піз впливом російської агресії та оновлення місця України у світовому просторі. URL:
https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf
40. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. 250 с.
41. Дзюрах Ю. М., Потапська Б. В. Підвищення професійного рівня державних службовців в системі публічного управління. Публічне управління та митне адміністрування. 2023. № 3 (38). С. 70–76.
42. Еволюція української політичної системи після здобуття незалежності. URL:
http://politicus.od.ua/4_2024/9.pdf
43. Економічна складова угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL:
http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/Economic_web.pdf
44. Євроатлантичний вектор України: національна доповідь / ред. кол.
С.І. Пирожков, І.О. Кресіна, А.І. Кудряченко, Ю.С. Шемшученко та ін.

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Національна академія наук України, 2019. 328 с.

45. Євроінтеграційний вектор розвитку та реалізація національних Є24 інтересів України: монографія / [Д. В. Карамішев, Н. В. Мирна, Л. Ю. Величко та ін.]; за заг. ред. д.держ.упр., проф. Д. В. Карамішева. Харків: Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”. 2021. 204 с. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/Karamyshev_2021.pdf
- 46.Євроінтеграційні практики України: специфіка політико-нормативного регулювання. URL: http://politicus.od.ua/3_2021/8.pdf
47. Євроінтеграція України: досвід сусідів та перспективи об’єднання суспільства. Київ: Фонд «Демократичні ініціативи імені І. Кучеріва», 2014. 50 с.
48. Європейська інтеграція та трансформація публічного врядування в Україні. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/pages/27385/iadu-19042024-0905.pdf>
49. Жадан О., Ушакова М. Підвищення якості професійного навчання на державній службі. Європейські гуманітарні студії: Держава і суспільство. 2019. Вип. 3 (II). С. 45-58.
- 50.Загальний огляд відносин Україна-ЄС. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes>
51. Задихайло Д. Д., Савченко А. М. Формування ринкових засад організації охорони здоров’я в Україні (господарсько-правовий аспект). Проблеми законності. 2023. Вип. 16. С. 100-117.
52. Зовнішня політика України: особливості, виклики, пріоритети. URL: https://razumkov.org.ua/images/2025/09/19/2025_foreign_policy_UKR.pdf
53. Зовнішня торгівля товарами за країнами – партнерами. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

54. Імплементация. Велика Українська Енциклопедія. URL:
<https://vue.gov.ua/%D0%86%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
55. Ініціатива EU4Digital. URL:
<https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/the-eu4digital-initiative/>
56. Ініціатива ЄС «Східне Партнерство». URL:
<https://mms.gov.ua/mizhnarodne-spivrobitnictvo/evropejska-integraciya/iniciativa-yes-shidne-partnerstvo>
57. Історія та основні етапи євроінтеграції України. URL:
https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/fmvps/kaf_svit_gos_mij_eko_vidnosin/mijnarodni_proekti/prezentatsiya--istoriya-ta-osnovni-etapy-ievrointegratsii-ukrainy.pdf
58. Історія української євроінтеграції: відносини між Україною та ЄС. URL:
https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11329/1/Krivonogova__%20386-391.pdf
59. Карамішев Д.В. Домінанти Global Governance у вимірах глобального розвитку. Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”. 2018. Вип. 4. С. 8–20.
60. Кириченко В.М., Кириченко Ю.В., Соколенко Ю.М. Політико-правова система України: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 304 с.
61. Кіш Є.Б. Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції. Політичний менеджмент. 2004. № 6 (9). С. 103-114.
62. Клімаш Л.С. Тенденції розвитку лідерства в публічному управлінні. Механізми управління розвитком територій: зб. наук. праць. Житомир: Поліський національний університет. 2020. 250-252.
63. Майборода О. М. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с

64. Малик Я. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Науковий вісник «Демократичне врядування». - 2013. Вип. 11. С. 10-16.
65. Малик Я. Й. Плани дій Україна – ЄС як інструменти забезпечення європейської інтеграції // Ефективність державного управління. 2015. Вип. 42. С. 13–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_42_3
66. Медвідь Ф.М., Урбанський М.В., Давидюк П. М. Національні цінності як фундаментальні основи національної безпеки держави. Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. К.: МАУП, 2008. Вип. 10: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. “Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів” м. Київ, МАУП, 19 березня 2020 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. - 2020. – С.188-190.
67. Моца А. А., Белов Д. М., Бисага Ю. М. Теоретико-правові засади європейської інтеграції України: монографія. Ужгород: Поліграф-Центр «Ліра», 2015. 280 с.
68. Палагнюк Ю.В. Еволюція теоретичних основ європейської інтеграції: державно-управлінський аспект. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2013. Вип. 2. С. 76-85.
69. Процеси економічної дезінтеграції в сучасному світовому господарстві. URL: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2023-03/Avt-monografia_z%20%283%29%20%281%29.pdf?utm_source
70. Реальний ВВП України за роки незалежності. URL: https://finbalance.com.ua/news/realniy-vvp-ukrani-za-roki-nezalezhnosti-vprav-na-35?utm_source
71. Співробітництво з ЄС. URL: https://mvs.gov.ua/ministry/projekti-mvs/jevropeiska-integraciya-ukrayini/spivrob-itnictvo-z-jes?utm_source (дата звернення: 21.08.2025)
72. Степарук С. Стан і тенденції розвитку політичної системи України. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34794/1/110.pdf>

73. Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації: монографія / кер. авт. кол. і науковий редактор д. і. н., проф. А. І. Кудряченко. К.: Фенікс, 2014. 444 с.
74. Східне партнерство – перспективи багатостороннього виміру. URL: https://prismua.org/eap-multilateral/?utm_source
75. Тригуб О.І. Теоретичні засади європейської інтеграції. Грані. 2013. № 9. С. 148-153.
76. Україна — ЄС: яким є шлях до євроінтеграції. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/06/28/ukrayina-yes-yakum-ye-shlyah-do-yevrointegracziyi/>
77. Україна на шляху до ЄС: виклики та перспективи. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2112/files/0272b88d-fb7b-412a-a591-5dd7c7f98766.pdf>
78. Україна та Європейський Союз: ретроспектива розвитку відносин. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bredikhyn_Andrii/Ukraina_ta_Yevropeiskyi_Soiuz_retrospektyva_rozvytku_vidnosyn.pdf?PHPSESSID=a1cli2t70o753cfupriflo85s6
79. Україна та ЄС підписали Угоду про Спільний авіаційний простір. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/news/ukrayina-ta-yes-pidpisali-ugodu-pro-spilnij-aviasijnij-prostir> (дата звернення: 22.08.2025)
80. Шаповалова Н.: «Veni, vidi, ... vici?» Діяльність ЄС та два обличчя умовності щодо України. URL: https://www.researchgate.net/publication/313498850_Veni_vidi_vici_EU_performance_and_two_faces_of_conditionality_towards_Ukraine
81. Шнирков О. І. Європейська економічна інтеграція : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2011. 368 с
82. Yakymenko Y. Ukraine on the Path to the EU: Citizens' Opinions and Hopes. URL: https://razumkov.org.ua/en/articles/ukraine-on-the-path-to-the-eu-citizens-opinions-and-hopes?utm_source

83. Haas B. The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957. URL: <https://www.europarl.europa.eu/100books/file/EN-H-BW-0038-The-uniting-of-Europe.pdf>
84. Kuzio T. Nationalism, identity and civil society in Ukraine URL: https://www.jstor.org/stable/48609723?utm_source
85. Pełczyńska-Nałęcz K. Integration or imitation? EU policy towards its Eastern Neighbours URL: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2011-04-02/integration-or-imitation-eu-policy-towards-its-eastern-neighbours?utm_source
86. Schimmelfennig F. The EU, NATO and the Integration of Europe: Rules and Rhetoric. Cambridge University Press, 2003. URL: https://www.researchgate.net/publication/346670992_The_EU_NATO_and_the_Integration_of_Europe_Rules_and_Rhetoric
87. Ukraine joined the "Digital Europe" program. URL: https://incyb.kiev.ua/en/news/ukrana-priyednalasya-do-programi-cifrova-yevropa?utm_source
88. Ukrainian Transmission System Operator, NPC Ukrenergo, joins ENTSO-E as new member. URL: https://www.entsoe.eu/news/2023/12/14/ukrainian-transmission-system-operator-npc-ukrenergo-joins-entso-e-as-new-member/?utm_source
89. Сайт OESD. URL: <https://www.oecd.org/en/countries/ukraine.html#related-publications>
90. Сайт UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications>
91. Сайт World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>
92. Сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_261#Text
93. Сторінка Україна на сайті Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/ukraine?utm_source

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну магістерську роботу студентки спеціальності
291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»,
освітньої програми «Міжнародно-політична регіоналістика»

Книш Каріни Ігорівни

на тему:

«Україна в процесах євроінтеграції»

03. 12. 2025 р.

Книш Каріна Ігорівна своєчасно та заздалегідь підійшла до процесу написання магістерської роботи, регулярно відвідувала консультації, дослухалась до порад наукового керівника, виявила себе як дисциплінована студентка.

К.І. Книш обрала для вивчення одну із актуальних тем, яка стосується участі України в процесах європейської інтеграції.

Дипломна робота К.І. Книш представляє собою самостійне дослідження, яке базується на використанні широкого кола опублікованих джерел та літератури. Структура дипломної роботи відзначається логічністю і послідовністю. Це дало можливість комплексно проаналізувати основні аспекти теми дослідження.

В процесі дослідження К.І. Книш проаналізувала джерельну та наукову базу роботи, розглянула понятійно-категоріальний апарат, склала соціально-економічний та політичний профіль України, дослідила основні етапи розвитку відносин України та Європейського Союзу та перспективи участі України в процесах європейської інтеграції.

Зміст кваліфікаційної роботи та її оформлення не викликають заперечень. Матеріал у роботі викладено з дотриманням внутрішньої логіки, між розділами існує логічний взаємозв'язок. В цілому, мету дослідження було досягнуто, завдання, які було поставлено авторкою на початку роботи, виконані. Особливо варто відзначити роботу К.І. Книш над другим та третім розділами магістерського дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи є цілком обґрунтованими та не викликають зауважень.

Магістерська робота К.І. Книш є завершеним, самостійним дослідженням, відповідає вимогам, що висуваються до випускних робіт відповідного кваліфікаційного рівня, може бути допущена до захисту в екзаменаційній комісії та заслуговує на позитивну оцінку.

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,
доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу

Максим ОНАЦЬКИЙ

Харківський національний
університет ім. В.Н. Каразіна,
м. Харків

Екзаменаційній комісії
із захисту магістерських робіт
студентів спеціальності
291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні
студії»

03. 12. 2025 р.

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра

студентки спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,

Книш Каріни Ігорівни

на тему:

«Україна в процесах євроінтеграції»

На сучасному етапі курс на європейську інтеграцію є головним у зовнішній політиці України. Він не лише визначає міжнародний вектор нашої держави, але й багато в чому впливає на характер внутрішньополітичних та внутрішньоекономічних перетворень, які відбуваються в країні. В той же час, протягом 1990-х – 2000-х рр. в історії стосунків України та Європейського Союзу можна виділити як періоди активізації двосторонньої взаємодії, так і етапи охолодження двосторонніх відносин. У зв'язку з цим важливим є дослідження особливостей становлення та розвитку відносин України та ЄС, висвітлення основних напрямів інтеграції України до ЄС, а також аналіз ролі України в майбутньому Європейському Союзі та перспектив її повноправного членства в Євросоюзі. Все вищезазначене обумовлює актуальність теми магістерської роботи К.І. Книш.

Структура кваліфікаційної роботи К.І. Книш складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і відповідає колу окреслених завдань.

Перший розділ присвячено вивченню науково-теоретичних аспектів проблеми дослідження. В розділі проаналізовано джерельну та наукову базу роботи, розглянуто понятійно-категоріальний апарат дослідження, складено соціально-економічний та політичний профіль України.

У другому розділі досліджено основні етапи та особливості розвитку відносин України та Європейського Союзу протягом 1990-х – 2000-х рр.: проаналізовано вплив різних факторів на динаміку та ефективність інтеграційних процесів в Україні.

В третьому розділі розглянуто проблеми та перспективи участі України в процесах європейської інтеграції. Окреслено основні напрями інтеграції України до ЄС. Досліджено особливості здійснення євроінтеграційних перетворень в Україні та сучасний стан реалізації Угоди про асоціацію з ЄС. З'ясовано перспективні напрями співпраці України з Європейським Союзом.

Даючи в цілому позитивну оцінку дослідженню К.І. Книш, тим не менш, слід висловити й певні зауваження. У підрозділі 1.1. більше уваги потрібно було приділити аналізу іноземної літератури. Окремі підрозділи кваліфікаційної роботи мають неоднаковий рівень деталізації. Деякі аспекти теми могли б бути розкриті більш детально. Зокрема, дещо більше уваги варто було б приділити висвітленню ролі України в майбутньому Євросоюзу (підрозділ 3.3). Також доцільно було б дещо розширити загальні висновки в кваліфікаційній роботі. Присутні й помилки в оформленні науково-довідкового апарату. Втім, вказані недоліки носять частковий характер та не суттєво впливають на загальний зміст дипломної роботи.

В цілому магістерська робота К.І. Книш «Україна в процесах євроінтеграції» є самостійним науковим дослідженням, відповідає вимогам, які висуваються до робіт відповідного кваліфікаційного рівня, та може бути допущена до захисту. За умов успішного захисту в екзаменаційній комісії робота заслуговує на оцінку «добре», а її авторка – надання освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Рецензент:

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин та логістики
ХНУ імені В.Н. Каразіна

Роман КОВАЛЕНКО